

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом удише!

Бранко.

6

Огњеслав Утјешеновић Острожински.

1817+1890.

Његови псалмогласни звуци загрџаће и
потомке потомака наших и крепиће их
у вјери прадједовској.

Невен.

NACIONALNA

Концем маја преминуо је у Загребу pjesник *Недјеља*, један од првијех наших pjesника нараштаја, који нас оставља, нараштаја, који нас веже са нараштејем Мушицког и Милутиновића, Његова и Бранка.

Огњеслав Утјешеновић изашао је на јавност г. 1842 и одма на се пажњу обратио првом својом pjesмом *Јека од Балкана* тако, да му је славни Јан Колар као pjesнику *Јеке од Балкана* оставио споменик у својој пјеванији *Slavy Deera*.

По овој pjesми већ се виђело која ће жица превлађивати на његовој лири — жица патриотска. Та жица особито одјекује у pjesми *Српски Гениј*, гдје нам се pjesник открива и као Мушицков ученик не само у духу него и у облику класичкоме.

Гле, сјајне звјезде с модрога неба гдје
У пустој свјетли пустињи Србину,
А крилма шшиши српску земљу
Душанов оро од змаја љутог.

О сретна земљо јуначког рода, гдје
У давно доба славом је цвјетало,
На дику рода јуначкога,
Витешко жезло већ Неманића.

Али је врло мало пјевао метром класичкијем. Његова је баш главна карактеристика у подражавању народне pjesме, у чему је успијевао мимо својих савременика. Да наведемо само према горњијема неколико стихова из *Поздрава Србији*.

Крај Дунаја, Дрике и Мораве,
Саве воде, до сињег мора,

*Свуда гдје ти срећа припоможе,
Ори пиву користи науке,
Копај руде богате знаности,
Купи мобу, док је сјешти ора.*

Но ми смо већ упознали наше читаоце са пјесником прошле године приказом *Недјељка*, његова главног дјела.

Покрај *Недјељка* у нашој књижевности заузимае отлично мјесто *Вила Острожинска*, збирка пјесама лирекијех и епскијех, за које говори сам пјесник у предговору им: „Благо мени, ако ми пође за руком, да ганем, тронем, развеселим и ободрим овијем пјеснама срца у народа свога, и да пробудим у њима онакова осјећања, као што су обустали срце и душу моју, изводећи своје пјесме: *Јека од Балкана*, *Ускрснуће*, *Гобље* — или епос *Недјељко* и т. д. што пјесник није писао мастилом, него — што но вели Берне — *крављу срца свога, соком живаца својијех*“. И одишта који год Србин узме у руке ову збирку његовијех пјесама, нађе у њој изобила хране души и срцу своме.

Ова његова жица патриотска, свесрпска, сасвијем наравно, као оно Мушцикова и Бранкова, ваљало је да се одужи и одужила се како треба Црној Гори шљедећим стиховима у пјесми *Вилидвори*:

*Ту нам кућа косовских јунака,
Ту гњијздо сивих соколова,
И Душанов двоглав оро бјели.
Овдје сједи, на Косово гледи,
И скоро ће разавићи крила,
Да осјени своју бредовину.*

А пошљедња његова пјесма била је онај *Поздрав црногорско-књажевскијем одицама*, што је на свијет изашла у првој свесци овогодишње *Н. Зете*, и што почиње оном заносном апострофом:

*Црна Гора, српска гора дивна!
Снимај црно косовско одјело,
Пролиштавај зеленијем листом,
Буди миле зелен-гори наде....*

Тако можемо рећи, како је започео *Јеком од Балкана* као прости писар, да је тако довршио као велики жупан скоро пуно по вијека онијем изливом оне радости свесрпске о вјеридбама наших Књагињица са славнијем и моћнијем Романовима.

Још нам је споменути од пјесничкога рада његова *Псалме Давидове*, које је превео краснијем народнијем стихом; а од радова у прози *Мисли о красној умјешности* и *Мисли о важности, правци и средствима унапређивања књижевности српско-хрватске*.

Утјешеновић се родио у угледној али протребној српској кући у Острожину у Хрватској, и ма да није науке свршио, својим настојањем и трудом допро је био до највећег чина у државној служби, и умро је као велики жупан у пензији.

Тако нам се ваља праштати и с овијем нашим изабранијем пјесником у брзо послјије опростаја са Каћанским, што *Н. Зета* чини у толико већим признањем и већом тугом, у колико ју је почастио пошљедњом својом пјесмом, хранио је и желио јој добра успјеха.

Нека му је вјечан спомен у милом му Српству!

З н а м

Ја не знам још је л' мени мека рука
богиње више погладила чело;
знам да сам доста претрпио мука,
а за тим мукам' срце се зан'јело.

Ја не знам још је л' мене икад вила
бесмртним дахом надахнула својим;
знам да ме тјера нека тајна сила
да са природом срце своје спојим.

Знам да срамоте овог подлог' св'јета
пред сунцем чистим гину као тама;
па сунцу пјевам, дочим мирна сјета
моме је срцу посестрима сама.

Знам да кад пјевам око моје с'јева;
љубави, сунцу пјевају док могу!
Ах, у тренутку када срце пјева,
човјек је раван само вишњем Богу.

Јосип Берса.

Један превод с галијанског.

Ту скоро, једнога дана добијем са поште лист
„La Sinistra“, који налази у италијанској вароши
Ређу (Reggio) у провинцији Емилији (Emilia). Отво-
рим га, те на најпрвој страници одма у другом ступ-
цу нађем овај натпис:

Марица.

A Plamenatz Paulo e connazionali — Caserta — S. M.

Преврнем лист да виђу, ко се потписује, и
нађем: Inginiere Vincenzo Magnani. Срце ми
се обрадова, те срдачно оћак честитати бившем мом
другу г. Пламенцу с друштвом, што су анали такво
пријатељство стећи у питомој Италији; и стадох чи-
тати пажљиво приповијетку, која ми се сасма допа-
де; а ево како прича:

I.

На звонику једног села у Ријеч-
кој Нахији мртвачким гласом удара-
ху дванаест. — Из далека се чуја-
ше врисак стража, те слобођаху и
држаху тријезне другове за изненад-
ни непријатељски нападај, па онда
нијема тишина природом владаше,

до још једино што сова с грубим
гласом пјеваше обичну сзоју пјесму.

Ноћ бијаше мрачна, мрачна, а
црни се облаци гомилаху иза стрме-
них планинских врхова предсказују-
ћи буру. — Турци бијаху поплави-
ли један дио Црне Горе, ма непо-
бједими становници спремаху се на
заједничку, одважну и јуначку отпо-
ру. Ждријела увала бијаху утврди-
ли, а послабије кланце поснажили и
сви као један на оружје устали би-
јаху, јер је то земља ероја.

У једној осамљеној кући бијаше
се окупио на вијеће лијеп број мла-
дих момака, готових умријети за отац-
бину, а међу њима стајаше једна
млада женска. Марица то бијаше,
красна и поносита сељанка.

— Чуј, Марице, ти знаш моју
љубав спрема тебе; кад би те са мном
повео, она би била на уштрб моме
јунаштву; гледајући те, твоји би ме
огњени погледи очаравали. Ти треба
да останеш, па да поджижеш у ђевој-
кама твојим другарицама, огањ свете
слободе. Ако се жив, као побједитељ,
повратим, ти ћеш ми бити награда
за умор и муке поднесене; ако пад-
нем, потоња моја помисао биће за
отацбину моју, а за тебе потоњи у-
дар срца. —

Ове ријечи са гласом, из којег
зрачаше неисказана љубав, изговара-
ше младић црних коса, соколовског
погледа, поноситог стаса. Бијаше то
Данило, вјереник Маричин. Узалуд
она обрћаше отуд одовуд да му бу-
де друга у опасности.

— Ако би те допала нужда, те
би ти пануо, ја би ти била близу и
буинула се око твојих рана, а моја
би те рука гладила по челу, убла-
жујући ти болове; а кад би ја пала
смртно рањена, доувкла би се близу

тебе, прибавши се уз твоје тијело и у потоњем загрљају слатко бих испустила душу моју.

— Залуду, о драга моја, тражиш превласти срце моје, јер ако је твоја љубав спрема мене, коју сам ја увијек снијевао, остани, и, мислећи о мени, моли се, да отаџбина наша и њени синови не падну под турске димишкиње. — Збогом, моја Марице, тебе вјера а мене јунаштво раздваја, и, надај се. —

II.

У једној уској ували бијаше се окупило око огња, јер ваздух студен бијаше а густа магла покриваше све наоколо, — више официера, те командоваху са једним снажним одвојцем турске војске. У саму зору једна од предстража предскаживаше долазак некога, а послејем мало времена изађе, праћен од неколико војника, један војник, који тражаше да буде изведен пред главара, јер имаху да му саопшти сасма важне новости.

Бијаше то човјек негђе од тридесет година, натмурена лица, мрка погледа, преобучен у хаљине, које нијесу биле црногорске.

Изашавши пред заповједника трупе овако прозбори:

— Ја нијесам из ових мјеста, ма исто није далеко ни оно где сам се ја родио. Био сам немилостиво презрен, те за то одлучим да се осветим. Сад ми је испало да то извршим. Никакве награде не тражим од тебе, доста ми је само да видим онога, те смртно мрзим, у твојој власти. Сјутра једна чета бораца креће у обрану Подгорице и треба да пријеђе ријеку Морачу. Пут, којим ће проћи, урастао је у густом шипра-

гу; побрини се само, можеш их уништити. Њима је вођа Данило, мој непријатељ. Ја ћу ти бити поуздан калауз, а мој живот ево ти у залогу. Не оклијевај.

Послије малог размишљања заповједник турскијех трупа почне давати наредбе, да што пријед крену на чекање.

Међу тијем Марица се жалосно растављаше са Данилом, који с осталијем друговима окупљаше четицу одважнијех младића, те с њима крену у обрану Подгорице, од које га растављаше тешки и прилично дугачки пут. Дошавши на једно одређено мјесто, учине се Данилу, да виђе удаљини, између густог грма неки покрет, те позва друштво да се заустави. — Другови заиста оно нијесу, јер би Данилу то познато било; и у заносу момачких година оћаше да потрчи, да развиди и да се увјери. Оћашу сви да га прате, бојећи се у опасности, да не пане.

Останите, рече им, а ако ја панем жртвом тајне засједе, скупо ће стати живот мој непријатеља драге домовине; а вама, ако непријатељ буде сасма снажан, ако икако могнем, даћу знак, да идете напријед; ма ви, у мјесто да ме послушате, треба да се одма повратите; тако непријатељ чекајући нападај, не ће већерати, и тијем ћете се начином спасети.

Изговоривши ове ријечи без имало страха, полеће са још неколика друга напријед; ма где, са свијех страна помоли непријатељ, те отљесни град просу на њих. Од осмиње њих шестиња мртви падоше а Данила са једним му јошт преоставишим другом опколише на мјесту оборене; ал пријед него к земљи паде, снаж-

ним гласом викну дружини: напријед! —

Турци мислећи да им се треба борити са снажном четом непријатеља, сабраше се, како ће се боље одупријети јуришу; али узалуд чекаше, а кад се сјетеше Данилове мајсторије, Црногорци доста далеко одмакли бијаху. Цио њихов гњев паде на Данила, којег у синцире окована на једну равнину изведоше, те свезана за један колац оставише, да ту чека пријеку смрт.

На смрти у срцу мишљаше за отаџбину своју, за предрагу му Марицу, ма поносито очекиваше потоњу уру; кад ето, изађе преда њ издајца.

— Ево на пошљетку онај те те је хтио. Заклех ти се осветити и осветићу се, а награда биће ми Марица твоја, јер је већ вријеме да буде моја. Од ње више пута теби јеђен бих, више пута темерно одбијан, а ти ми још пријеђаше; вребање ми ођаше бити узалудно, јер виђах да се твојом вјереницом називаше, па се заклех, да ћу те погубити, јер ми се у грудима нагомила завист и освета. Сад ми је пануло у дно, да те виђу на крају живота, за то ме неисказана радост обузима; — још само знади, да сам ја тај те замку запе, у коју ти сам паде.

— Срамотни издајниче, — говораше Данило — виђу да ћу умријети, ма Марица твоја бити неће, она ће ме осветити и на тебе оборити гњев црногорски. Мичи ми се с очију, проклет да будеш!

III.

Чудновато из непријатељских руку измакнувши друг Данилов успје сакрити се у густо грмовље. Бијаше

видио мила му друга круто у гвожђе окована и на једну издигнуту рудину изведена, можда на пријеки мушкет, па вукући се по земљи ка' но пузавац, бијаше се примакао тако близу, да, по неким ријечима те један турски официр изговори, виђе, да ће тек сјутра бити потоњи дан за његова пријатеља.

Са истом пажњом кријући се од грмена до грмена мало жив приспје међу своје, причајући им жалосну вијест.

Јадна Марица! каква жалост би за њу кад чу да је Данило на смрт осуђен; којим спасоносним путем, којим начином га треба отети од одређене му смрти? Бјежи вријеме, а сјутра би доцкан било.

Гњев, жалост, очајање обузе срце свеколицине, али млада девојка најжалоснија бијаше. Жељене радости, мирну будућност, коју мисљаше дијелити с Данилом њеним, нема више! Престаје љубав, срећа престаје! Бог омови мирни и уздани! Ма шта њој бијаше више стало за живот, кад срце вјечито без наде остало бијаше? те јој вруће сузе резаху блиједо лице.... Али брзо јој се породи у памети једна мисао, јуначка, узвишена и најплеменитија.

— Другови — рече им — не стојмо више. Ја зборим са неустрашимим људима, који су готови дати живот за њихова друга. Ја иста дати ћу мој за вјереника, ако неуспјем спасити га, умрвипи заједно с њиме, — па онда им са узбуђеним гласом изнесе начин, којим мишљаше спасти га. Бијаше мрачна та ноћ, а вријеме бијаше склопило као што га Бог даваше. Грозови грмљаху, огњени млазови шараху небеса, вода потоцима падаше, крај свијету ка'

да дошао бијаше. — Једно чељаде сво у кабаницу обавијено полако се примицаше турском логору и чињаше се као да га се мало тиче ова ломњава. Мало за њим полако, у глухој тишини, у групи сабјена, једна гомила оружаних се примицаше. Турска стража, ништа не мислећи, бијаше се увукла у своје оградe, уклонивши се страшној бури.

Чељаде, полаким корацима и са пажњом, примицаше се све ближе и ближе, па узевши косу једне главице, изађе на једну стијену, под којом турске трупе мирно спаваху, затворене под њихно чадорје.

Вријеме се мало по мало стишаваше, те само ће кад и кад се у даљини чујаше одјек грома.

Кишне капље се већ бијаху разриједиле, а под шаторје се чујаше колебање, па овђе онђе виђаше се пођекоји војник да излази.

Непознати, разгребивши кабаницу, те извадивши двије велике куле, сагнувши се к земљи, зажди им фитиље, па снажним рукама завитла једну на непријатеља и, високим гласом вичући: — Данило, ето ме к теби — без да пропушти вријемена, заигра се у другом правцу, завитлавши одважно и другу кумпару, и слична генију освете, збацивши са себе кабаницу, указа се Марица прекрасна и страшна. — На њен гласмало за тим чу се из даљине овај Данилов:

— Спаси се, Марице. —

Надчовјечна радост обузе срце њено, кад чу да је жив, и мало од логора удаљен. — У то се чу одјек као гром, па за њим други. Вриске грозне, разјарене праћаху се, па онда тутањ глух с почетка, па загушљив послије чујаше се. То су другови Маричини, те у логор турски

запливали бијаху и оружјем смрт сијаху. Задио се бој крзави, али Турци, напанути изненадно, побјегоше и не осврћући се.

Док се ово све догађаше, Марица низ равни бријег к Данилу њену слеђела бијаше, који окамењен гледаше јунаштво њевојке; а она ослободивши му руке од окова, падне му у загрљај. Узе им се ријеч, те у љубавном заносу заборавише за неколико на овај свијет. — Данило! Марица! — викаху колико им глас даваше другови, бојећи се несреће; ма они толико бијаху занешени у њиховој радости, да на вику глухи останаху. — Видивши их, најзад, ће су, потрчаше свиколици к њима. — Радомир, неразлучими друг Данилов, те бијаше избјегао непријатељу, да извјестити дружину, он исти те ту ноћ бијаше буљугбаша мале чете започе:

— Пријатељу, сад си спасен, твој живот дужан си Марици. Би она, те у неизмјерној жалости за тобом, закле се спасти те, или умријети, а ми јој бисмо другови. — Њена успомена и јунаштво вјечито ће трајати међу нама, као примјер нашим женама, кад би потреба наступила.

Данило, као санљив, изван себе од радости и удивљења на толико јунаштво, пристискиваше је при прсима, па узбуђеним гласом и дубоким признањем поче:

— Пријатељи, другови, ви ваш живот изложисте за мене, а ја ћу у свако вријеме дати мој за вас; а с тобом, о моја Марице, везаће ме вјечита радост и љубав!

Сви се натраг заједно повраћаху, кад их глас једног умирућег заустави. Виђоше на земљи снуђдена човјека, у којему Данило упознаде издајцу.

У племени тој души се не породи жеља, да на умирућег нападне, те га мимоиђе. Ма кад овај несретник виђе Марицу под руком њена вјереника, од жестоког гњева врисну ка' 'но разјарена звијер, издигну се мало, растегну рукама, па паде стрмоглав, да га земља жива не дочека. Бијаше се скупила скупштина на Ријеку, ће приспје одважна чета. Са највећим весељем дочекаше младу јунакињу и другове јој. Али ако ствари овђе овако срећно иђаху, не може се рећи да се тако и на другим мјестима догађаше. Турци многобројни а ратоборни ођаху поред свега непобједимог јунаштва црногорског уснјети да затру независност њину, да се један чудновати и изненадни догађај не породи, да је спасе.

Витешки Војвода Мирко, успркос свег јунаштва његовијех, које се бијаше издигло до највећег врхунца, те се замислити може, он принуђен измаћи испред многобројних и савезних непријатељских нападаја, склонивши се у Острошку греду, у манастир св. Василије, гдје се затвори, да се отолен брани. Турци га околише неколико пута и то са више хиљада, ма увијек им се Мирко са својима одуприје. Напосљетку, поставши му цебане, прегну те прсима отвори пут између непријатеља. Са лавовском жестином а са именом св. Василије на устима, јурнуше витези против Турака, које изненади и смути тај витешки нападај, да срамотно главом без обзира побјегоше, оставивши оружје и зајиру.

Због овога неисчекиваног догађаја, народ, поред свега јунаштва те неколицине, приписа побједу чудству св. Василије.

Као што видите, писац је хтио упознати читаоце своје са непобједимим јунашством Црногораца; а главна му је мисао била да изнесе пред италијанске њежне госпођице примјер најискреније и најплеменитије љубави, оличене у „красној поноситој и јуначкој“ сестри нашој! Поштовани пријатељ г. Пламенца и дружине вјерује, да се само међу наше стијене може наћи права чиста и божанствена љубав ђевојачка, која љубав ју је кадра нагнати на надчовјечни „ероизам“; а у Данила је преставио Црногорца, којему је љубав отаџбине виша и светија над сваком другом. Оданост пријатеља преставио је у Радомира с друштвом, а јунаштво црногорско у војводе Мирка са његовима. — Истина да поштовани читаоци имају да опросте много г. писцу као странцу, који не познаје добро нашу нарав и наше обичаје; али на то се не треба осврћати, јер је он ову причу написао онако како му је бурна фантазија диктирала. Али поред свега тога ми треба да му захвалимо, који је хтио својијема примјере највећег ероизма показати, које је он замислио да у правом смислу те ријечи само се из прошлости наше миле отаџбине узети могу. — Фала му!

М.

Из „Љубичица“.

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

I.

У славајом гласу твоме
Сами анђо миља збори;
А у оку премилومه
Пламен светог раја гори.

Топлим жаром тога плама
Ја слабачке згрјевам груди; —
Разгријано милинама
У срећи се срце буди...

Порушени двори нада
У души се опет дижу;
Мјесто туге, бола, јада
Ружичасти саянци стижу...

Како су им топла крила,
Ох, како се крјеши жиће!
Ко чељица, када мила
Спусти крило на цвјетиће.

Ох, па ходи рајеки створе,
Да пламеном ока твога
Снажим душу, дижем дворе
Порушеног пада мога...

II.

Снивао сам... Санка крила
Носила ме божјем рају,
Ал' у твоје загрљају
Тек рај нађо, зоро мила

Снивао сам... Санак бајни
Однио ме звјезда вису;
Ал' ми очи вид'ле нису
Таких звјезда — тако сјајни.

Снивао сам... Санак љепи
У дворе ме вијну мајске,
Ал' к'о дахом душе т' рајске
Болне груди не окр'јепи...

Снивао сам... Ал' тек санак
Најслађани за ме биће,
Кад одморим младо жиће
На груди ти — раја стана...

III.

Љубим ли те, ил су гласи
Пјесме моје пуста варка?
Ја те љубим — српско чедо
Из љубави огња жарка.

Зори када јутром свиће
И пурпурни плашт свој шири,
Лакорићу, што несташно
Кроз ружице мале пири;

Зв'јездицама, тихом ноћи
Кад појезде у висини,
Славујићу када сјетан
Прижељкује у тишини;

Поточићу, бистром врелу,
Нека гором, долом гласи,
Чистој роси, што круницу
Миришљовог цв'јећа краси;

И тичици, кад пјевуши
Вијући се лаким летом,
Шапћем — зоро, да те љубим:
Нек разгласе цјелим свјетом!

1887. године.

Алекса Ристов.

Њијевна писма

од Д. Корочевског

с руског преводи Ж. Драговић.

(Свршетак.)

II.

Типови белетристичних талената.

Пјесници. — *Описивачи свакидашњег народног живота.* — *Психолози.* — *Приповједачи.* — *Хумористи.* — *Фантасти.* — *Подражаоци.* — „Идејни“ белетристи.

Лица, која нам изводи Достојевски, понајвише су налик на фигуре са слика, или на фигуре од воска, кад би пред нама оживјеле. Онај који је путовао по западној Јевропи и посјеђавао кабинете таквих фигура (као што је познати Тисовљев музеј у Лондону), сјећа се, без сумње, знаменитих преступника, који тамо бивају свагда обилато заступљени. На те фигуре сваки и гледа искључиво као на страшне злочинце, а заборавља друга људска својства, која су могла бити код њих. Кад би та страшна лица помоћу какве мађијоничке силе могла оживјети и почела приповиједати нам о оним душевним процесима, који нас код њих и интересирају, — ми би онда добили такав утисак, који би био налик на онај, што га добијамо од лица Достојевског, која у ствари не постоје, али нам се чини да су жива. Потврду овој нашој мисли ми можемо наћи и у самом спољашњем облику, кога писац даје својој причи. Изгледа, као да се и он сам стара, да задржи неку условност онога, што нам излаже, па да се та условност да и осјетити. Језик свију лица Достојевског једнак је: то је језик самога аутора. Код сваког, па и слабијег белетриста опажа се тежња и старање о томе, да сваком лицу кога изводи да особиту боју, дајући свакоме особити карактер и начин говора. Трудно је допустити, да не би један такви првостепени таленат као што је Достојевски учинио то исто за своја лица, да му је то било потребито. Али за његове сврхе њему је нужно било нешто, што је томе супротно: њему је нужно било да до краја одржи своје слике у једноликој, мутној боји и да ни на час не отступи од условности својих слика. Кад би се у тим сликама виђели потпуно обични људи,

онда би писцу предстојала сувишна задаћа — да их објасни и да их постави у неки изузетан положај, у коме би они могли да покажу своје необичне душевне особине. Писац не тежи к таквој истини: она би му само сметала и шта више не би одговарала општем карактеру његових списа. Он дјелимиче поступа као физијолог, који произвађа вивисекцију, те метне живи објект опита на стол и разрезује један или други орган пред слушаоцима или гледаоцима, а ови и усредсређују баш сву своју пажњу на органу који се демонстрира, а заборављају у тај час о питомом зечићу, или псету, које пред њима лежи. Достојевски тако исто открива душу својих лица, демонстрирајући анатомским ножем или штипавицама, или показујући под микроскопом сваку и најмању фибру, те принуђава нас, да вјерујемо, да он то чини над живим људима. Шта више, њихова душевна својства не објашњава он сам од своје стране: изгледа као да их он хипнотизира, па у том стању да искажу све што осјећају; све што та лица говоре, све је „инспирација“ самога експериментатора; она говоре његовим језиком, а говоре само оно, што је њему потребно, да би што јасније и очигледније објаснио резултате опита. Кад ми улазимо у аудиторију физијолошког института, видимо разне животиње, али знамо, да те животиње нијесу тамо уведене зато, да скачу или трче, једу или спавају, или, у опште, ради обичне пројаве своје натуре, — кад се сретамо са лицима Достојевског, ми не очекујемо од њих, да говоре или се понашају као обични људи: све што она говоре и чине необично је и чудновато, но ми се томе не чудимо, јер ми на то гледамо као на начин пишчева поступања, који му је потребит ради његова експеримента и ради тога да покаже какав-год дио непознатог нам душевног механизма. Тако може поступати само вјештак — психолог, којег интересирају само душевни процеси и који подвргава објекте свога опита утјиву топлоте и хладноће, свјетлости, огња, електрицитета и др. ради тога, да их доведе у стање, које је најподесније за његов експеримент. Кад пођемо са овог гледишта, онда ће Достојевски прије заслужити назив експериментатора, него Зола и његови пошљедовачи. Ради потврде наше мисли позваћемо се на „Идијота“ а замо-

лићемо читача, да се сјети онога чудноватог понашања јунака тога дјела, које је било потребито само аутору, као и оних стања, у која га аутор меће, да би га приморао да искаже своје чудновате назоре.

С наше стране ми можемо виђети у Достојевском само психолога, који има особиту наклоност, да проучава негативна, или, боље рећи, жестока својства човјекове душе, психолога, који је одарен великим вјештачким даром, који му даје могућност, да живо и оригинално нацрта и олицетвори та својства. Показана својства дара Достојевског стварају му особито и изузетно мјесто не само у руској, него и у читавој сувременој књижевности. То је појава безпримјерна, која се не понавља. Подражавати му, на неки начин, још је теже и неблагодарније, него што је тешко подражавати пјесницима. Од руских белетриста новије генерације пробао је да иде његовим путем г. Албов, у осталом, доста самостално, осјећајући само да има неку сличност са његовим даром. На жалост, поменути белетрист одвећ мало ради, те је зато врло тешко показати његов позитивни прогрес на том попришту.

Пјесници, описивачи свакидашњег народног живота и психолози — то су три типа, који обухватају првостепене таленте нашега доба. Слике и појаве, које стварају не само главнији описивачи народног живота, него и пјесници, вазда су одвећ близо реалности. Сваки онај, који је путовао по Кавказу, држећи у рукама пјесме Лермонтова, могао се увјерити у необичној истинитости његових описа. Разумије се, он их није копирао с натуре, али је он груписао у њима оне утиске, који су трајно остали код њега од посматрања кавкаске природе; но јаки ефект његових пјесничких описа састоји се у њиховој тачности и истинитости, захвалећи оној изванредној способности, која се код великих пјесника налази, а то је способност, да лако приме и чврсто у памети задрже утиске спољашњег свијета. Памћење код таквих пјесника изгледа као читави магазин утисака, па кад им је потребито да се којим год од тих утисака користују, васкршавају их у уображењу са првобитном силом и јасношћу. Другостепени писци немају тако велику пријемљивост и јасно вјештачко памћење, те су и принуђени из-

мишљати и допуњавати своје слике измишљеним потанкостима. Кад сравнимо слике које нам износе ови писци са онима, које нам представљају прави pjesници, онда ће оне прве бити налик на башту, у којој је један дио дивне рудине замијењен зеленим њилимом и у којој су нека дрва направљена од картона. Макар да их вјештак обојаше и најсвјетлијим бојама, опет не може сакрити фалсификат, јер фалсификат се не може сравнити са живом природом. Што год је, дакле, код писца мање истинитог посматрања и пријемљивости, тим ће његове слике више наликовати на театралне декорације. Декорација која представља башту, ливаду или какво планинско мјесто може бити врло лијепа, може и бојама и освјетљењем наликовати на живу слику из природе, али нико неће гледати на ту слику као на праву шуму или гај. Чим више код писца заузима маха уображење над правим посматрањем, тим ће се више он удаљити од живе природе и приближавати к декорацијама. То исто бива и са лицима, која нам ти писци изводе: чим их више они измишљају, тим ће мање та лица наликовати на живе људе, а тим ће више наликовати на фигуру мађионичког фењера. Сувишно развијање уображења на штету тачног посматрања и истинитог сликања живота може бити врло опасно и штетно за белетриста, те предјета тако живо, да тек залијек опажа појаве и слике, које се као на муњевити блијесак јављају пред њим. Он једва да има кад да их набаца и забиљежи у оној врло шареној разноликости, у којој се пред њим јављају; работа његова иде с грозничавом брзином, да се читави дуги роман свршава за толико времена, за колико би pjesник или описивач народног живота, макар како успјешно радио, написао тек двије, или највише три главе. Све су животне сфере откривене за таквог романтичара: он се и у великосвјетским гостионицама и у сељачким колибницама осјећа као дома. Његови списи осјећују и управо заносе читача неком изванредном, калејдоскопском јаркошћу и неочекиваном разликошћу слика: — то су „мутне слике“, у којима на једанпут после дворца долази узбуркано, валовито море, а после развалина каквог замка — слика из тропских предјела. Док читач чита такав роман, он се њим заноси; но

пошто га је довршио, чини му се као да осјећа удар дима од лампе, која почиње да се гаси и ларму театралних слуга за спуштеном завјесом... Он не вјерује томе што је читао, нити ће се тога сјећати, али наставивши други спис од истог аутора, вазда је готов да пријене да га чита. Такав тип белетриста веома се често налази у Француској и Инглеској књижевности. Као карактерни представник тога типа у руској књижевности био је Марлински, али и у савременој руској књижевности има тај тип и првокласних и другокласних својих представника. Такве писце Французи називају „Conteurs“ *) и, желећи похвалити једнога таквога писца, додају још „charmant conteur“. Такви назив могли би дати и некима од руских белетриста тога типа, но ми се не можемо усудити да их споменемо ни с тим додатком, јер би се то њиховим поштовачима без сумње учинило мало, а ми не желимо да љутимо никога нашом невином биљешком...

Живи напредак руске књижевности не само у односу каквоће, но и количине ствара све већу потребу у књижевној грађи и у опште изазива белетристе на успјешни рад. Захвалећи томе код руса се особито развила нова врста књижевности — такозване „приповијетке“, и особити тип књижевног дара, а то су „приповједачи“. Овдје ми разумијемо само кратке приче, које обухватају једну или двије странице каквог год свакодневног листа и које нам износе какву год одвојену слику или појаву, која је изнечупана из живота. За неке белетристе ове приче служе просто као приправа за какву повећу приповијетку или роман, а за неке то је нешто одвојено и завршено. Код писаца пошљедње категорије и проучавање и сликање реалности прима особиту форму: изгледа као да им се живот представља у облику одијељених и бесвезних слика, од којих једне са највећом снагом утичу на њихово уображење, а друге пролазе без да их они и примјећавају. Кад писац има способност, да уредреди најљу на једном каквом утиску и да га pjesнички наслика, онда се такве приче претварају у слике, које су налик на оне што их налазимо код Тургенева, Бодлера и Копе и које можемо назвати

*) Руси то нову „сказочник“.

„пјесмама у прози“, као што их је сам Тургенјев назвао. Код бољих писаца овакве приче чине утисак као омањи, у кратко изложени романи, као што је то н. пр. код Мопасана. И код руса један од најдаровитих млађих белетриста, г. А. Чехов, најрадије се одаје тој врсти књижевности, и како изгледа она му најбоље иде за руком. Али пријатно је виђети, да је „прича“ послужила другом књижевнику, г. Јасинском, просто као „проба пера“, те је од тога пријешао другој књижевној форми, роману и приповијетци у ширем обиму, премда је и он написао неколико прaviх „пјесама у прози“. Нешто то што ова књижевна форма изгледа лака, а нешто краткоћа форме привлачи себи многе и даровите пјеснике — стихотворце и драматичаре, који, кад им се прохте да се баде на приповиједање, највише се лађају овога облика. Она саблазњује и људе са мањим даром, јер не иште великог напрезања, нити велике способности за проучавање, нити пак сложене концепције. За писца са мањим даром то је готово најзгоднији облик, и они који се њега придржавају, уз неку мању или вишу оригиналност садржине, могу се рачунати и чина у броју ситнијих, по некад и непримјетних, али опет самосталних радњи. Поворени ово, ми имамо у виду оне писце, који проучавају и описују живу реалност, онакву каква се представља оном што је посматра без да иде на то, да је нарочито изврће.

Осим пјесника и описивача народног живота, који се, бар у малом, истичу и у причи, у њој се истичу још и ситнији таленти. Од ових чине доста велику групу хумористе, на челу којих можемо поставити г. Лејкина. Код Руса је ушло у обичај, да се та врста књижевности назива „књижевни жанр“, а води свој почетак од прича Н. Успенскога и других приповједача шездесетих година. Из тадашњих приповједача изашли су веома крупни таленти, као што је н. пр. г. Гл. Успенски. Као што је познато, тај се писац васколик посветио проучавању народног живота и то не само у извјесним формама, које су згодне за вјештака, но и у свима крупним и ситним појавама његовог непрекидног развића, па се и показује као прави љетописац тога живота. У тој улози, која захтјева живу, неуморну работу, он није имао времена, да

да својим посматрањима вјештачки облик, него се ограничавао само на рад публициста. Али вјештачки дар није га никад остављао, те су и најкраће његове билешке пуне живих лица узетих право из реалног живота. Његов крупни дар и вјештачка увиђавност спасли су га од многих префераности, које се налазе код других писаца те врсте; хумористична страна његова дара често се код њега истиче и у озбиљним стварима и управо нехотично га вуче, да одступа од стварности, што му особито уписују у гријех критичари другог књижевног правца.

У данашње вријеме особита врста хумористичних прича, које служе као карактерна црта „ситне журналистике“, одликују се још већим преувеличавањем, него њихов први журналеки прототип; али пошто су се оне чврсто укорјениле и пошто се налазе у периоди цвјетања, нашли смо за нужно, да и о њима споменемо и да забиљежимо особити тип књижевног дара, који се у њима показује. Морамо признати, да се особити тип књижевног дара показује и код представника приповједачко-фантастичног правца, а као најкарактернији представник тога правца може се узети Кот-Мурлика. Истина, његовим трагом до сада малина иду, али се фантастична струја врло јасно показује у данашњој књижевности.

Сви књижевни дарови о којима до сада споменуемо могу бити врло различни по величини, али ако ће да имају праву књижевну вриједност, морају имати једно својство, које важи за све њих подједнако, а то је — самосталност. Али и у руској књижевности, као и у свакој другој, налази се читава гомила подражаца, који у својим списима понављају не само манер и начин писања, но по неки пут и цијеле слике својих оригинала. Подражавање може бити дијелом и нехотично, под утицајем првокласних писаца извјесне епохе, па се то може опазити и код крупнијих писаца у првим њиховим књижевним покушајима. Но оно може бити по некад и свјесно, што долази отуда, што писац није кадар, да изради свој самостални начин писања и однос к животу. И Толстој, и Тургенјев, као и Гогољ у своје вријеме, па шта више и омиљени туђи писци, као н. пр. Дикенс, створили су много таквих подра-

жаоца. Такви подражаоци, поред неке сталности и издржљивости у подражавању, могли су стећи по некад и име, те су се, бар у тој врсти, рачунали као угледнији писци; но обично своју славу они односе са собом и у гроб. Међу подражаоцима налазе се и такви, који дају нешто налик на књижевни мозаик, позајмљујући и облик и погледе у неколицине писаца и састављајући, мање или више вјештачки, то што су позајмили у својим списима. Ми би могли овдје именовати једног писца, који је око седамдесете године обратно на себе општу пажњу таквим, врло вјешто слијепљеним мозаиком.

Говорећи о подражаоцима ми све још остајемо у сфери утицаја крупних, живих талената, који служе као узор за подражаоце. У списима ових пошљедњих, и ако не право и не непосредно, опет се огледа живот, а уз то може бити и ако не потпуна живост, опет барем јасност боја. Али не можемо на то рачунати у тако званој „идејној“ белетристици. Под овом пошљедњом ми разумијемо велику количину списа, који се пишу на различне моралне теме, а лица тих списа нијесу ништа друго, него олицетворене антитезе, које су нутрне писцу. Ми овдје немамо у виду списе, који су прозвани извјесним наравственим погледом ауторовим, као што су н. пр. пошљедњи списи гр. Толстог; и смрт Ивана Илића, и неке његове приче, захваћећи само томе добијају неки особити тужни карактер, али ни најмање не губећи своју реалну живост. Ми оћемо да обиљежимо оне списе, у којима се не осјећа реалног живота, у којима лица нијесу налик на лажне људе, него некако стоје више од њих, показујући како у ријечима, тако и у поступцима необично благородство мисли и осјећаја. Ова врста књижевности, која је особито цвјетала око шездесете и седамдесете године, и коју још и данас подржавају неки журналози, сада има највише представника у двама књижевним групама, које стоје са свијем одвојено, а то су — „народњаци“ и госпође — писатељке. На челу пошљедњих можемо метнути познату романистку, која је ту скоро умрла, која је писала под псеудонимом „В. Крестовски“. Негативне њене фигуре још су и задахнуте неким животом, што је она и кадра била учинити својим не са свим обичним даром, али позитивна

лица, којим аутор особито симпатише, и за која и пише, вазда су код њега одарена вишим каквоћама ума и срца, него ли обични људи. Двије друге писатељке, које се такође користују лијешим именом и од којих је једна, како изгледа, већ престала писати, а друга још врло живо ради, ми прибранимо к тој истој категорији талената. Овој врсти књижевности пријети сада опасност, да пропадне, судећи по томе, што ограда те врсте, који представљају „народњаци“ већ се мање показује на површину, а неки од њих теже, да се приближе к описивачима народног живота, те почињу описивати живот обични и свакидашњи. У карактерним списима ове врсте књижевности не налазимо нити живих боја, нити живих облика реалног живота; њихове су слике, у најбољем случају, налик на слике, које су сликане сепијом или тупом. Жао нам је, што нам простор не допушта, да се додирнемо историчких романтичара, који заузимају доста угледно мјесто у данашњој књижевности.

Ми нећемо типати ни таленте смијешаног типа, — у којима се н. пр. описивач народног живота веже с приповједачем и хумористом, као што то видимо код даровитог младог писца Ђедлова, — ни таленте, који нијесу још са свим опртани и код којих је процес развића везан с разним превратностима, којима се подвргава њихов таленат. Ми остављамо још много необјашњених страна врло важног и љубопитног питања, кога смо се додирнули, питања о разним врстама или типовима талената, сума којих саставља нашу сувремену белетристику. Ми нећемо да излазимо из граница новинарске биљешке и ограничењемо се са ово неколико напомена, признајући потпуно несавршенство нашег покушаја, да класифицирамо књижевне дарове, несавршенство, које је својствено свакој класификацији и сваком првом покушају. Ако смо се ми и усудили да изнесемо ово на суд читаоца, то смо учинили једино зато, да помогнемо колико смо кадри, да се установи правилни и правични поглед на све оне, који се труде у сфери књижевног стварања.

Л а с т а м а.

Посвећено пријатељу Алекси Р. Шантићу.

Кад мину часи пјесме, кад мину данци љета,
 Кад бујна свехне трава, ишчезне мирис цвјета,
 Сунчев охладни сјај;
 У наше мирне горе кад дође јесен блједа,
 И миле краје њене обузме хладна сјета,
 Обузме тихи вај —
 Страшећ се зиме шњежне, вјетрова бурних, чили',
 Страшљива крила ваша носе вас у ваш мили
 Слободниј', љепши крај

А када, храбре душе, пренесу и те дане,
 Кад опет нашим крајем прољеће љупко гране,
 Оживи мртви свјет;
 Кад послје мртвих снова забрује пјесме гласи,
 Кад опет пусте доље, кад пусте горе краси
 Мирисни бујни цвјет;
 С гласним цвркутом вашим, с веселом пјезмом лако
 У наше амо горе, мирисним свјежим зраком
 Лак вас донесе лет.

И опет својте, па шта вас догна сада
 Из срећне, слободне земље, гдје вјечна слава влада,
 Прољетни вјечни сјај;
 Или је љепше небо, што над нам амо плави,
 Веселиј' прољет дивни, кад своју славу слави,
 Љупкиј' цвијећа бај;
 Ил' љепше славуј пјева у нашој дивној гори,
 Ил' љепши сребрен поток пољаном кад жубори,
 — Је л' љепши српски крај . . ?!

Ој од'те ласте миле, ви чеда слободе свете,
 Што преко силног мора смјело до своје мете
 Полет вас носи лак!
 Ој, да л' ће једном с вама, са вашим хитрим летом,
 Долетит' српска срећа, па милим српским свјетом
 Да проспе златен зрак
 Јер залуд нашом гором трава и цвјетче мири,
 Славуји залуд поју кад се још над њом шири —
 Петвјечне ноћи мрак!

У Мостару, 9. Марта 1890.

Јов. А. Дучић.

Са једне културне свечаности.

Седмог јуна отворио се нови пут колски с Цетиња до Миркове Вароши (Подгорице) свечаношћу скромном али значајном. Изјутра рано један дио Цетиња био је бундан преко свога обичаја: неко се справља на свечаност, неко љубопитан хоће да види, када крену прва кола с Цетиња пут нове Миркове Вароши, а старе Подгорице на славној Рибници, гдје се Немања родио. У шест мање четврт кренули смо испред куће г. Божка Петровића у колима искићенијема заставама црногорскијем и францускијем. Поворку су отварао дворека кола, у којима су били г. министар *Жерар*, преставник француске републике при нашем Двору и г. Војвода *Божо Петровић*. Г. Жерар као одушевљени пријатељ Црне Горе, који најживљијем саучешћем прати све појаве у нашем народном и државном животу, зажелно је да и он присуствује овој свечаности, и у његову почаст измијешане су биле и француске заставе са црногорскијема. При нашем кретању био је изашао и *Њ. В. Књаз Никола* на прозор, испред кога смо гологлави пројурили.

Дан је био тих и ведар, вјетрић нијесмо много имали овога кишовитога и вјетровитога прољећа, а пријатна свезица јутрњег ваздуха још се јаче осјећала у јурењу кола до *Ријеке Црнојевића*, докле смо уложили тек уру и пет минута. Ту смо изашли из кола и пјешке смо прошли преко Љесковца до новог пута, да се мало коњи одморе; па опет своја мјеста заузесмо и продужисмо даље новијем путем, који по мало иде на више све изнад воде, која се разлијева из корита ријечнога тако да изгледа прије да се блато скадарско овамо увлачи, него ли да ријека туда тече па у њ да се слијева.

У *Шинћону* пут оставља овај правац и завија око једне главице кроз питомо живописно сеоце, гдје нам изнесоше прву здравицу, и ми смо се пуном боцом ракије сви обредили напијајући у здравље Господарево и добар час отварања овога пута. Па опет пут излази изнад воде све на више до *Друшића* голом каменитом стрмом косом присојном, према којој се зелене у осоју разни брегови изнад десне ријечке обале. Како се пут овуда све на више пење, тако се све љепши поглед отвара на југо-

истоку, куда ничу један иза другог зелени брегови сви једног пиримидалног облика.

У Друшићима пут оставља са свијем свој досадашњи правац изнад ријеке, па иде кроз ово село богато и плодном обрађеном земљом и шумом, што му околне брегове застире. Ту се жути на комаде шеница и друга озим између комада једријех кукуруза и винограда. Особито се друшићко вино хвали. И ту нас је дочекала друга здравица. Пили смо и напијали опет, па су кола равнијем путем напријед јурила. Само смо још једном малом окуком (каницом) изнад Друшића узбрдо одили, па смо приспјели на *Мраморје* код *Царевога-Лаза*. Ту је ограђено велико гумно око једне велике кошћеле, гдје путник у хладу може починут, а и треба да почине, па да очима својима разгледа овај тврди кланац, у који су највише изгинули Турци бјежећи с Царевога-Лаза. О оној великој нашој побједи још су жива народна предања, али је најпоузданије оно, које је *Владика Раде* у својој *Слободијади* забиљежио. Кад је Ахмет-паша видио, да не може на Царевом Лазу надвладати црногорско витештво, поче бјежати без обзира;

Јаничарско племе само
Оста црну литу крвцу,
Јер му бјежати не даваше
Митровић с поворотом.
Славеносна црногорска
Када виђе хитра војска,
Да са стражином Ахмет-паша
Од крвава љута боја
Стаде с смртна мјеста битке
Измицати и бјежати:
Онда храброст Пелевића
И одважност Обилића
У срцима свјема уђе;
Тере љуте јаничарске
Двадест хиљад силне војске
На друм тврди ватекоше...
Ту владика Данил вибиљски
Од пламене јаничара
Сабље бритке раку доби
По прима витешким.
Вјешто бојни Црногорци,
Вјешти мјесту, земљи својој,
Са свих страна притекоше,
Тере војску јаничарску
У крш тврди тад угнаше,
Па мачеве у ножнице
Своје бојне уђедоше,
Око турске војске кругом
У кршеве асједоше,
Па почеше смртоносне
Своје сјајне дефдане
На бијесне јаничаре
Окретати, њи гађати.

Праска стоји цедрдана,
Јаук силни јаничара.
Док Аполон бистри сакри
Своје чело поносито
У Тритона мрачно царство,
Јаничарска храбра војска
Паде жртвом сваколика
Пред витештвом Црногорца.

Царев-Лаз лежи величанствена планинска увала на сјеверо-западу овога кланца, који се зове *Мраморје*, гдје је по народном причању највиша погибија турска била, и гдје по горњој пјесми Црногорци „угнаше у тврди криш“ јаничаре, и ту их све погубише. Између Мраморја и Царев-лаза подиже се ланац голијех стјеновитијех брдија, али их саставља путања преко *Госпошћине*, којом путник може заћи да види оно славно бојиште, које овај пут открива свијету, да се диви дјелима наших предака, а Србину да се побожношћу хаџије поклони овоме светоме мјесту, које остаје вјечитијем свједоком ненадмашнога јунаштва црногорскога, и у исто доба вјечитијем свједоком великијех заслуга бесмртнога *Владике Данила*, који је ту сачувао ово **зачатије храбра Српства**, — како *Владика Раде* дивно назва у оно доба *Црну Гору*, — и чије

... мишице храброст тврда
Сави гвездо од слободе
У аждаје љута жвала.

Мало даље на се из ријечке улази у љешанску нахију, која ти се одједном укаже до *Кокота*, одакле пут слази у Љешкопоље. Сав је овај простор каменита долина, у којој има и земаља добро узрађенијех, и шуме добро подигнуте. У наоколо при брдијама виде се села, међу којијема *Градац* и *Користи*, куда се по гдје која кућица бијели. Са сред ове долине отвара се на југу *горње* блато, које је богато рибом. И Ситница, која тече по Љешкопољу, пуна је рибе. Тако осим земљорадњом и сточарством ова се нахија помаже добро и риболовом. Кад се дође на *Кокоте* од једном се отвори пред тобом онај величанствени амфитеатар, у ком лежи равна Зета и један дно скадарског блата испод горетаснијех планина, оштром, зупчастом ивицом, које се губе до иза Скадра у недоглед.

Пут слази у сеоце *Фармаке*, одакле већ све иде пољем, које се види на мјеста узрађено. Већ салазећи видјели смо гдје нам иду Подгоричани на коњима у суерет.

Средисмо се баш на Ситници, преко које води нов камени *Мирков мост*. Ту смо се братеки поздравили, са познаницима се и изљубили, па смо заједно пут наставили. Пред нама су Подгоричани у својим разноврснијем и богатијем костумима своје добре хате играли. Радници, који још око пута раде, поздрављали су нас клицањем: „Живио Господар!“ И то су већином још све загранични Срби.

На *Крушиној Главици*, искићеној црногорскијем и францускијем заставама, дочекале су нас све власти, преставништво свештенства све три вјероисповједи, и одличнији грађани подгорички са новоустановљеном војеном музиком. Ту смо одма посиједали под хладницом за трпезу, на којој нас је чекала закуска. Ту су се измијенили званични поздрав и више напитница уз одушевљено клицање присутнијех и свирање музике.

Крушина Главица лежи с ове стране Мораче према Подгорици. Као што сам већ казао у мом путу на Дукљу, њу је са великијем простором унаоколо јесенас купио Књаз Никола да ту један дворца подигне. Ту је већ засађен велики воћњак, а унаоколо свега простора у два реда засађене су маслине. Проф. Јерговић, који заводи велики расадник разне древца до Миркове Вароши, надгледа и ову земљу Господаре-ву, која ће тако постати не само накітом ове вароши него и узором земљорадње за сву околину, која је доста запуштена.

С Крушине Главице наставили смо пут у једанаест и по — преко Везирова моста изнад Мораче. Кад смо прешли Везиров мост по пољани испред вароши коњаници разиграше своје хате, а неки се и утркују. Музика свира. Народ силан изашао у суерет. Кад се приближисмо, подиже се из тога мноштва бурно клицање: „Живио Господар!“ Требало је изаћи из кола, јер нијесу могла кроз народ напријед, премда је главна улица, којом се улази двадесет метара широка. Тако смо цјешке уљегли уз непрекидно клицање народа и свирање музике. Варош је била окићена заставама црногорскијем и францускијем. Такођер и споменик Вел. Вој. Марка, који се диже на сред пјаце. Ту смо се зауставили и г. Бојко ту је кратким одушевљеним говором истакао важност овога пута, који је најбољи свједок љубави и бриге Господарева за напредак ове вароши. Кад је говорник довршио дуготрајно „Жи-

вио!“ потресало је тихо поднебје изнад колијевке Немањине, какво није од како је опуштела била ова неманићка дједовина.

И већ је било подне. Објед нас је чекао готов у кући кучког барјактара Станоја. Осим цетињскијех гости били су на обједу виши чиновници и одличнији грађани. Преко обједа чуло се више напитница, у којима је одушевљење онога дана одушке налазило.

По обједу је био излет на Дукљу. У вечер освијетљење вароши, Горице и Љубовића. Ватромети. А музика свирала је пред конаком, гдје нас је опет вечера чекала. На вечери су били опет други одличнији грађани и преставници свештенства све три вјероисповиједи. Муфтија млад симпатичан човјек, родом Бугарин, слабо српски говори; католички парох, стари фратар, родом Италијанац, који је још назад педесет година Италију оставио, такођер не говори чисто српски; само је православни прото Србин и родом Подгоричанин.

Преко вечере опет се напијало, а музика је одсвирала више разнијех комада, међу којима и из Глинкине опере *Жизаљ за Царја*. Ово је први пут јавно свирала, а тек се у децембру завела. Заиста право чудо.

Учитељ је музике г. Висер, млад одушевљен брат наш Чех, коме морамо неститати на таквом успјеху. А музиканти су све листом момчадија црногорска између 15 и 18 година, 36 на броју.

Касно послје поноћи разишли смо се по опредјељенијем коначима, раздрагани одушевљењем овог знаменитог дана, вјесника препорођења овог дивног краја пространога Српства, ове дједовине неманићке.

* * *

Подгорицу у турскијем рукама није никакав пут с никаквијем крајем везивао; што више ни са самијем блискијем Скадром, којим је у саобраштају стала тек превозом преко скадарскога блата. А сада је колекси пут везује са пазарима на Даниловграду и Црнојевића Ријеци, на Цетињу и у Котору — са престолницом и с морем, а брзо ће и са Никшићем. Осим тога остаје у свези преко блата са пазарима у Скадру и на Виру, одакле опет колекси пут иде у Бар на море. И све је ово Подгорица постигнула у ово десетак година од како припада Црној Гори, што није кров вјекове прошле.

И она је новијем животом већ почела живјети; да, *Подгорица* се препорађа у *Миркову Варош*!

О прошлости Подгорице мало што знамо. Милаковић говори, да ју је основао Тугомир краљ далматински при крају десетог вијека. Ми знамо, да су Срби под водством Стројимира и Мутимира Самовића продрли у Далмацију г. 639, и да је Стројимир на истоку основао државу средиштем у Превалитанији, т. ј. данашњој Зети. На коме мјесту му је била столица не знамо, али знамо да је била у Зети, као што знамо, да су му потомци преијели је у *Облик* код данашњег Скадра, гдје је цар бугарски Самуило заробио краља Владимира у почетку једанајестог вијека. И знамо да се Немања родио у почетку дванајестог вијека у Зети на Рибници. Ова бистра рјечица слијева се у Морачу између брда Горице и Љубовића, и Подгорица данас лежи на јужном углу између ове двије ријеке. Али — Др. П. Миланић пише: „Подгорица није првобитно сазидана била на углу утока Рибнице у Морачу, гдје је сада. Према Дукљи на лијевој страни Мораче има развалина и испод цијелог брда даље била је густа насеобина. Судећи по тијем развалинама, које се виде, а и по причању мјештана, варош је послје пропасти Дукље била сазидана најприје под брдашцем Какарићом при извору Рибнице, готово уру далеко од садашње Подгорице. Мјесто гдје је сада Подгорица звало се *Пшемичко Поље*“.¹⁾

С овим се слаже и народно предање, које ми је саопштио млади подгоричанин И. Златичанић, по коме је данашњу Подгорицу подигнуо неки *Хаџи-паша*. То предање вели, да се Хаџи-паша савјетовао са кнезом *Маркушом* из *Момишића*, села с ове стране Мораче према Горици, који му је рекао, да узме једнога кокота, па да га пусти да лети, и гдје кокот отпочине, ту да град гради. Тако га паша послуша и кокот почине на утоку Рибнице у Морачу, и ту се град подиже.

На сваки начин, оснивање данашње Подгорице има спадати у доба турско, јер немамо никаква доказа, да је постојала за вријеме народне независности. Што Милаковић говори да ју је подигао краљ Тугомир, то прије има бити град, чије се развалине виде на извору Рибнице, о којима

1.) В. „Глас Црногорца“. Г. 1886. Бр. 43.

др. Миљанић говори. У осталом Зета је сва унаоколо засијана старијем развалинама, као што су код *Златице*, *Дрезге*, *Момчића* и *Булића* и можда још гдје мени није познато. Па је могуће да ће се из времена српскога и у Дукљи наћи који споменик; тако се може већ примјетити, да све оне грађевине, што се откривају, нијесу из једнога доба; особито оне зидине, које стрше изнад површине земље, одица су из много доцнијег доба него ли је откривена базилика. Па и у обиму саме данашње Подгорице има таквијих споменика. Ево што ми је ту скоро писао о томе вишеспоменути Златичанић: „Мјесто, што се пружа од Рибнице са источне стране Подгорице, зове се *Дрпи*. Ово му се име губи кад дође на Бечевића махалу. Прије но дођеш до Бечевића кућа, сријета те једна усамљена турска кућа Хаџи-Ћусеновића, којој су врата од обора на бријегу Дрпима, а кућа под бријегом. По народном предању ту је била црква и ту су закопане црквене ствари. Уз саму кућу на лијево улица је, и кад се туда иде чује се испод земље одјек корацима. Кушао сам, не бих ли унаоколо још гдје такав одзив нашао, али нијесам могао наћи. Ту су хтјели неки мјештани да копају и да траже благо, али власт није допуштила.“

Ја сам одио прољетос у Бечевића махалу са г. Ровинским и улазили смо у обор и кућу, гдје се такођер вели да је била црква, и видјели смо остатака од старе неке грађевине са једнијем малијем олтарићем (апсидом), за који власник куће рече нам, да му је отац забранио строго, да се унђира. На сваки начин и ово имају бити остаци од какве цркве или манастира. Ковоме ћу навести још, што Др. Миљанић биљежи пишући о Подгорици: „Свако дијете у Подгорици зна да има крај вароши, који се зове *Дрпе*. На фронтоу куће *Ујкашевића* има десет истесаних камења, у којима су урезани оквири десет иконица са избрисаним свецима. Предање живи да је то камење од манастира, који је ту негдје био.“

Кад сам прошле године писао у VI. свесци *Н. Зете* са *Острошке светковине*, мени није било познато ово мјесто и име *Дрпи*, које је врло важно за наше историје односно опредјељења, гдје је била зетска епископија, коју је св. Сава подигао; но ипак држим да ни ово неће моћи поко-

лебати оно мњење, које је за *Превлаку* у Боки Которској.

Још смо ја и г. Ровински мало даље нашли развалине једне цркве обрнуте у запад, што свједочи да је то била црква католичка.

Најпослије ми је споменути мјесто *Чепурке* између Љубовића и Мсраче, гдје се налази старо гробље и развалине једне цркве. Исти Златичанић ми саопштава, да има ту и једна плоча са натписом, који се не може прочитати. Ја ту нијесам долазио, али ми г. Ровински каже, да је натпис латински. Могуће је, да је та плоча донешена и из Дукље, као што је много камења отолен доншено и уграђено у подгоричке куће. Еле се отвара стручњацима у овоме крају широко поље проучавања.

Подгорица је иначе по сзему спољашњем изгледу турска варош, изнад које се подижу к небу два мунара кад двије главније џамије, са којих мујезини звонкијем гласовима славе Бога и његога пророка по толико пута на дан као у сред Цариграда; један повисоки четвороуголни звоник католичке цркве, али цркве управо нема, него је то једна капелица у истом стану свештениковом; и једна повисока четвороуголна кула, коју зову *сахаш-кулом*.

Православна је црква псдалека од вароши при брежуљку Горици, врло стара, одица из доба народне независности.

Др. Миљанић, који је живио неколико година у Подгорици, пружа нам о овој вароши још шљедеће податке: „Одма по нашем заузећу учињен је попис становништва и нађено је да Подгорица броји 6000 становника. Расла је од то доба досељивањем, а сад ће још више. Варош има природне услове за економски живот. Мјештани са гордошћу разлажу, да на њихов пазар може доћи једног дана десет хиљада народа и тог се истог вечера вратити својим кућама. Већ готови пут и језерска пловидба премјестили су тако рећи Подгорицу на море. Трговина је њена по обиму највећа од свијех вароши у Црној Гори. Подгоричка увозна царина доноси државној каси више но иједна. Подгорица извози за Тријест и Млетке већину наше вуне, руја, кожа, а стоку у Скадар. Подгорички трговци носе цеклињске укљеве (*scoranza*) и скадарску јегуљу у Италију и Србију. Сваке јесени долазе у Подгорицу Талијани

за нашу стоку и гусињске коње, те гоне преко Бара у доњу Италију. Од домаће индустрије позната је израда fine коже *сакшијана* („мјешина“ и „кајсор“); израда дебелог, свађаног сукна — „пустине“ (Filz, войлокъ). На Рибници има неколико млинова и по која вађалица. Кујунџије израђују fine ствари и украсе од филиграна. Има разних других заната за прераду страних унешених фабриката. Мала колонија цигана набавља природитељске справе за земљорадњу нашем сељаку, а занима се по мало и музиком. — Подгоричани су радни, штедљиви, трезвени. Раса здрава и лијепа. Младез је подгоричка весела и излази често на „теферич“. У вријеме рамазана свака се ноћ разлијеже од пјесме и свирке. Свака кућа и братство знаду одакле су. Мухамеданци ријетко који да зна штогод по турски, већ говоре чистим српским језиком, и сваки умије казати колико има пасева од кад је примио ислам. Османлија су из Бајица од братства Мартиновића, Аверићи од Бошковића са Орје Луке. Лукачевићи (и православни и мухамеданци) из Цуца. Гвозденовићи из Ђепанске нахије. Ђурђевићи су из Куча и истурчили су се пет пасева назад. Радичевићи су из Груда. Многи су од арбанаских племена, дошавши у Подгорицу, задржали ако не већина православље, сви бар српски језик. Како су Кучи 1852 год. попађени и књаз Данило присвојио их Црној Гори, мање им чељад у кући говори арбанашки. Хоти су недавно српски зборили. Клименти су били до 17. вијека православни, а стари људи и сад памте како су говорили српски и уз гусле пјевали. — Зиме у Подгорици нема. Кад сам био тамо окружним љечником, биљежио сам за двије године метеоролошке појаве. У најхладнијем мјесецу јануару била је најнижа температура — 3, а највиша + 12 Реом. Највиша јулска + 30, најнижа + 15. Средња годишња температура + 14½, 6. Кише бива највише у новембру, снијег се виђа по један дан у децембру и јануару. Владајући вјетар је сјевероисточни (бора) и може просјеком 50 дана у години дувати, исуши влагу и вегетацију, несносан је за човјека, но варош очисти. Љетом је, као што и цифра казује, несносна врућина, од које се свијет брани купањем. Од половине јуна до краја августа дјеца и одрасли пливају по ваздан у Мо-

рачи као тице пловице. — Народ се већином храни лаком храном: зељем, поврћем, пријесним и киселим млијеком, бијелим смоком. Свака кућа, гдје има више чељади, држи преко године по једну или по више крава за музење. Зими се храни више месом. Вазда можете на удицу ухватити пастрве из Мораче. Крапови (шарани) доносе се из скадарског блата у великој количини. Дивљу патку купићете зими за 30 новчића. Виногради су подгорички испод Куча у Дољанима. Вино се продаје 25—30 новч. ока; јаче је него примичко, али се брзо поквари, што није било подрума и претакања. — Болести климатичних нема. За ревматизам ријетко ко у Подгорици знаде. Катар и запаљење плућа бива спорадично у новембру и децембру, најприје кад је „сјевер“. У љетне врућине дјеца страдају желутцем и кријевима, с тога ћете чешће видјети храмање и неправилан ход, печат рахитизма. Грознице (интермитента) нема у Подгорици, што није стечена у селима близу блата, у Зети садашњег мјестног појма. У овим селима има грозница опаки карактер и с тога је ту народ закрјљавио и физично и душевно. Но у старо српско доба није тога било, јер је Дрин код Скадра имао правилан ток и није било толиког успора, да скадарско језеро досиже та села и ђањлак. Да се прочисти Бојана, Зета би била за нас банатска житница, и не би било опасности од грознице“.

На десној страни Рибнице данас се подиже нова варош прозвата *Миркова* у спомен Великог Војводе Мирка. „Колико се влада наша мучила, — наставља др. Миљанић — стару варош планирала, да створи нешто јевропско, али узалуд. Улице неправилне, тијесне, куће ниске, мрачне, изрешетане, дућани збијени, ниски и мрачни. Сви услови за епидемије, као што је на пр. била колера 1867 г. Прије пет година била су два пожара и за дивно је чудо што није цео пазар изгорио. Ружном изгледу и запуштености доприноси још и грдне урвине од бивше тврдње. У вријеме рата удари гром у барутану и страховита експлозија сразни град са земљом, а многе куће по вароши оштети. — Према томе вађало је или сву варош, и куће и бутиге, срушити, па на ново по плану градити. Или не чинити два трошка, већ оставити старацију на миру, па дизати нову насеобину. Влада

је наравно изабрала ово друго. На десној обали Рибнице било је неколико хектара празног простора. Дато је и даје се бадава свакоме, колико хоће земље за кућу и дућане. Многе је Господар и новчано помогао. — План нове вароши правио је инжињер Варман. Улице су праве, по 12, 15 и 20 метара широке и сијеку се у угловима од 90 степ. Квадрат пјаче у средини вароши износи 9700 кв. метара.“

На сред ове пјаче диже се споменик са сходним натписом Вел. Војводи Мирку. И по пјаци и уздуж свијех улица с једне и с друге стране засађена су разна дрва, која лијепо расте. Куће су грађене све по једном начрту, већином приземне за дућане, великијех врата и прозора. Има их и на таван и на два за становање, али већином народ станује још у старој вароши, а дућани су и пазар у новој. За то се види од зоре до мрака жив промет између старе и нове вароши преко каменог моста изнад Рибнице, која између њих брзо тече дубокијем коритом те им пружа добру и чисту потребиту воду. Ту је и један аман из турског доба на страни старе вароши, гдје за службу, да и путник сврне и да се окупије.

На Митровдан г. 1886. Миркова Варош је отворена на најсвечанији начин. Пошто је Митрополит Митрофан са свештештвом осветио водицу и њом опскропио споменик и нову варош, Кијаз Никола је пред мноштвом народа изговорио ту покрај споменика пригодну бесједу, из које наводим од ријечи до ријечи што слиједи:

„Уз нови Никшић, уз разгранате нове путове, уз многе нове сталне мостове на бурним ријекама, које су прије сваке године толико жртава узимале, уз уређење вода необузданих и поља потоњених, уз те и многе друге успјешне радове и основ ове нове вароши радосан је знак свестранога напретка наше подмлађене отаџбине. Ја сам најрадоснији, што виђу да је мој добри народ таквим живим прегнућем за радом испунио моје жеље и настојавање да у богоданим годинама мира себе и државу своју у напријед оснажи и уздигне у ред давно сретних напредних народа. Ја могу данас рећи слободно и пун задовољства: Црногорац је на сваком дјелу јунак. Но ми бисмо били и сувише себични, кад бисмо приписали све ове данашње успјехе само нашим јуначким борбама у пошљедњем рату

и нашим трудовима послје рата. За цијела четири вијека Српству је суђено било да ускочким животом брани слободу своју и да из мора, у којем је била утонула српска слобода и самосталност, изнесе на ловћенске висове сломљени брод српски са остатцима српске државе. Тај дио историје српске Црна Гора је исписала крвавим и јуначким побједама својим над турском силом. Имена: Љешкопоље, Вртијељка, Трњине, Царев-лаз, Чево, Крусе, Морача и Граховац, која су урезана у камену овом, казиваће вјечно потомству нашем што је Црногорац, вјеран Богу и отаџбини својој, кадар био да учини за крст часни и слободу златну; свијетлиће и далеким нараштајима нашим као свјетилка, која казује прави пут, којим ваља ходити када народ један хоће да очува себи оно што му је најдраже на свијету, своју слободу и независност. Слава и хвала дакле и свијема јуначким претцима нашим, јер њихове муке и руке положише основни камен срећне ако Бог да будућности наше. А у том непрегледном низу јуначке борбе наша војна од 1862 са непријатељима несравњено силнијим, знаменита је још и по томе, што је у њој народ црногорски из борбе за одржање своје јуначки крочио у борбу за ослобођење браће своје. С овом борбом вјечно је склопчано са славним именима његових субораца и бесмртно име мојега милога родитеља Великог Војводе Мирка. Ја сам радостан и захвалан вриједном становништву Подгорице, које подиже ову варош, што је својом жељом, да јој даде име мојега родитеља, као славнога војсковође у оном рату, сусрело се са мојом синовљом љубављу, која не изумире према славнога спомена Оцу, и са мојим владачким дугом према јуначком војсковођи црногорском. Нека се дакле ова нова варош од данас зове у спомен великог војводе Мирка по имену његову *Миркова варош*. На овом истом мјесту, на коме се данас Миркова варош подиже, скоро прије 800 год. угледао је свијета први оснивач старе српске државе Стеван Немања. Нека срећна буде Миркова Варош на овом славном земљишту.“

У старој вароши још су сва званија: Окружни Суд, Варошка Управа, пошта и телеграф, школе мушка и женска, хришћанска и мухамеданска са шест учитеља и са

једном учитељицом. Ту је још сједиште Муфтије, најстарије духовне власти мухамеданске у држави, и православног прото-презвитерата зетског.

Одма до Миркове Вароши преко Мораче је онај величанствени мост, што се зове Везиров мост, који је оградио неки везир прије 120 година; а мало даље у углу, што чини Зета и Морача слијевајући се у једну ријеку, леже развалине старе Дукље, које су се ове године почеле ископавати успјехом никад неочекиванијем. Упућујемо наше читаоце на оно што смо ми већ о овим ископинама написали у овоме листу, и на чланак г. Ровинског, који ће доћи у идући број. Толико ћу надоставити што је рекао један Србин (г. Адамовић из Беча), кад је видео оне остатке римске умјетности: „Та да су Њемци у десет година оволико постигли, лармали би по свијема листовима десет година!“ Ми пак не лармамо, него смо и у *Гласу Црногорца* и у *Н. Зети* скромно огласили овај успјех. Г. министар Жерар три пута се до сада наврћао на ове ископине и у Париз сходна извјешћа пишао. Из Сплета је нарочито долазио проф. Петричевић и чујемо да ће се опет повратити са проф. Булићем, управитељем Сплетског музеума и солинских ископина.

Странци, који долазе до Цетиња одесле ће, пошто је пут колски отворен, и до Дукље пут продужавати. А браћа Жујовићи (проф. велике школе и др. медицине) из Биограда, који су ових дана кренули у научној геолошкој екскурсији на Дурмитор, и дукљанске ће ископине посјетити. Ове ископине морају заинтересовати свакога образованог човјека а особито образованог Србина, јер су то српска својина.

* * *

Ја и г. Ровински смо изостали у Мирковој Вароши један цио дан иза осталијех цетињских гости, што су били дошли на ову свечаност; ја особито да тркнем још једном до Дукље, да на тихомир прегледам опет нове ископине.

Сјутри дан рано кренемо пут Цетиња на коњима, јер двоје троје кола, што служе до Плавнице и до Даниловграда, била су заузета, а при томе мени је милије било на коњу. С нама се придружио и г. Спасић, цетињски трговац, родом

Призренац, који је такођер на свечаност у Миркову Варош био похитао.

На путу се још радило; — као што сам рекао на више, радници су већином Срби прекограничари. Урођеници раде по својим баштинама. Озим је већ сазрела па се у велике жњијеве. Кукурузи су почели већ свилати, дочим се у цетињском пољу тек праше и нагрђу, а неки тек и ничу. И овдје ми је на ум пало, како сам ове године прве недјеље великог поста гледао овуда већ повелику јагњад гдје скаче и блеји по пољу, дочим су се на цетињском пољу почели јагњити тек по Ускрсењу.

У Љешкопоље осим лијепијех сијаница има и лијепијех винограда. Особито су на гласу они у *Берима* и у *Лисци*. Али није узрађен ни трећи дио поља. Истина је, да треба и ливада за сијена, али би много вишу корист давали виноград. На ту моју премједбу, неко ми рече, да је слаба земља. Биће за житија, али за виноград није, јер лоза љуби пјесковиту земљу; а то се зна, треба лозу кадикад по мало и огњојити. Кад би се све Љешкопоље насадило лозом, па и већи дио Ђемовског поља, могло би се извозити вино из државе. Дужност је на људе имућније, да добријем примјером предњаче.

Изнад Љешкопоља, зеленилом застрта, подижу се гола сура брда. Изнад Бери су одма *Кресе* на подножју Бусовника, гдје је Махмуд-паша Бушатлија изгубио битку и главу г. 1796, а Владика Петар Свети с Катуњанима други Царев-лаз славио.

Изнад доњих Кокота и Фармака, који леже до Бера, дижу се горњи Кокоти, куда је Серашћер Ахмет-паша на Царев-лаз војску провео. Ту се подиже једно брдо у облику остре пирамиде; и на врх брда се бијели црквица, а око ње се зелени неколико великијех древади. Све остало брдо је голо без грменка зеленога. А када расту и зелене се онаква дрвади на врхунцу, боље би имала расти на ниже. И по томе се види најбоље, да би се наша брда гола опет с временом могла благодатном шумом обући.

На Кокотима смо починули и поткријепили се — закуском, па пут наставили. С нама се придружио и један брат Васојевић на добром вранчићу.

Изнад Друшића смо срели троје товарећих кола, и она су гонили војену це-

бану. То су била прва новијем путем. Павле Аполоновић се заустави, прихвати пљоску с првијенцем, па пружи кириџијама здравицу да пију. Наш Призренац их поздравља метцима из револвера. И продужимо по великом разопеку пут, по ком још више мирисаше пелим и скромут све до изнад Ријеке, одакле већ сам пелим царује до Цетиња.

Од дрвљади сам опазио граб, јасен, бријест, ал' већином дуб, којег има од три врсте: 1, *дуб или рањ*, који у Циперима зову *бјел и бјеломшума*; 2, *цр*; а 3, *чесмик*, који је ситног листа.

Мало даље у дебеломе хладу испод једног бријеста починусмо на мекој трави. И ту се прихватисмо мало. Ко пролази ту да, зауставља се у оној дивној ладовини. Павла Аполоновића свако познаје. Разговор се води о свачему, али највише о прошлим бојевима.

— Да се овдје мога одвојити само хладна пушака г. 1862, не шапаше Омер-паша Ријеке видјети, него му ту сва војска шапаше изгинути. Али се већ није имало што раздвајати! — Један ће уздахнути.

— Да смо могли још три дана задржати Сулејман-пашу око Острога, сва му војска од глади изгину. Већ су били почели јести липову кору. А код мртвијех није се већ ништа находило (него по који клас шенични)! — Други ће опет односно пошљедњег рата.

Ја шаћх ту остати до вечера слушајући такве разговоре, из којих вири толики понос народни. А Бога ми, трудно ми се било одвојити и од онога хлада па запливати у живу ватру подневну. Али је наљало слушати старијег.

На уру послје подна били смо на Ријечи; али када одбијемо што смо починили, нијесмо ни пуне пет ура јахали.

На Ријечи смо чекали док је сунце мало превалило, па смо у вечер лијепо по хладу на Цетиње стигли.

Л. Томановић.

* * *

(Превод с руског.)

Долећела тичица и пјева
На прозору растворену мом —

А ја те се сјетих, мила моја,
Ма да е' давно растадох с тобом...
Тако исто и ти ми долеће
У сред пусте младости моје,
И мене ко сунце ти огрија
Жаром силне љубави твоје.
Била нам је суђена судбином
Братка срећа а дугачак јад;
Ал' ту кратку срећу није могло
Помутити ље ништа никад.
И то већ далеко доба златно,
Што ј' за вазда оставило нас,
И сад памтим, ко да јучер бјеше,
И суерета првог нашег часе.

Одлећела тичица пред зимом...
Дана хладна јесенска ваја
Ја стојим пред твојим гробом с тугом,
Којој никад неће бит краја....
Тичица је одлећела к југу,
Ал' ево је тек пролеће ту;
А ти моје бесцјен-злато лежиш
Испод крста у вјечитом сну!
И већ никад новијем пролећем
Тебе видјет више нећу ја....
На бољему свјету, може бити,
Да се нама опет срести да...
Ал' до тада ноћним часовима
Долетни ми ма и у сну кад,
Који часак наших златних дана
Нам у мисли да још видим млад....

Л.

Из Херцеговине.

Примили смо из Мостара *Шематизам српско-православне митрополије и архидијецезе херцеговачко-загумске* за г. 1890 и другу књижицу под натписом *Серафим Перовић АЕ и Митрополиш херцеговачко-загумски, његово посвећење и прва каноничка вазмација своје епархије* — обје уређене од *Патрикија Поповића* ђакона и митроп. канцелисте.

Ми смо ове књижице прочитали великијем интересом, јер се у њима находи тако лијепијех података о једној српској покрајини, српству мало познатој, да смо одма наумили, да те податке покупили и у једној цјелини изнесемо нашим читаоцима, што ево и чинимо,

Најприје ћемо почети с манастирима.

1. *Милешево*. Овај манастир је сазидао српски Краљ Владислав, средњи син Стефана Првовјенчаног у славу Вознесења Христа, и у њ из Бугарске пренио тијело свога стрица св. Саве, гдје је почивало до г. 1595, кад га је Синан-паша, поробивши манастир однио собом у Биоград и ту га на Врачару спалио. За тијем је манастир опет био г. 1735 и г. 1782 робљен и паљен, а поплава ријеке *Милешевке* поткопа и разори до основа заостатке зграда, те се отолен калуђери сасвијем разиђу. Кивот и штака св. Саве налази се у манастиру *Тројици* код Пљевља, а кров са цркве Милешевске налази се на великој цамији у Пљевљу, у којој се налазе и два велика свјећњака из истог манастира. Али рушевине манастирске најбоље говоре о његовој величини и красоти У њему је сахрањен био Краљ Владислав, и у њему се вјенчао г. 1376 краљевском круном Твртко, краљ босански. Г. 1863 заузимањем једног бањског калуђера, родом из Далмације (зарму се не зна име?) отоманска влада допусти, да се манастир из његовијех развалина може обновити, и већ г. 1868 црква је била обновљена и свечано освештана. Црква је величанствена, са 4 кубета, али је изнутра сиромашна; манастирско се имање састоји из неколико њива и једне воденице са два витла. Манастир се издржава парохијом и прилозима, што народ доноси о главнијем зборовима на Јовањ-дан (24 Јуна) и на Малу Госпојину, када ту силан свијет побожни долази из оближњијех вароши: *Пљевља, Пријепоља, Сјенице* и *Нове Вароши*. Манастир лежи сат далеко од Пријепоља, и поред њега с десне тече ријека *Милешева*, а с лијеве рјечица *Косаћанка* (Косатица), па се обадије састају под баштом манастирском и утијечу код Пријепоља у *Лим*. У њему живе данас архимандрит су два калуђера.

2. *Тројица*. Овај се манастир налази код саме вароши Пљевља (Таслице), $\frac{1}{4}$ сата удаљен од ње, у једном троугласту закутку, у бајној долиници. Црква је испочетка била мала, пајој је г. 1562 неки Војин спахија Побраћанин, који се ту и замонашио, приграду дозидео. Народно предање вели да су је Немањићи градили. Друга је приграда дозидана г. 1876 и на пригради Воиновој подигнуто једно кубе. Тада је црк-

ва била оловом покривена. Грађа је сва у добром стању. Патос је у старој цркви од мрамора. Око цркве са три стране су, коначи на три боја са 70 ћелија. Ове су ћелије обновљене г. 1860 и Султан Медид, отац данашњег Султана Хамида, приложио је на то обновљење 500,000 гроша мисирских новаца. Манастир има доста непокретнијех добара, али највише прихода има од зграда у вароши, што је заслуга старијех калуђера, који су толико слободни били, да су толико пута у Цариград одили и Султанима тужбе подносили, да сачувају добра манастирска, која су и сачували. Код Манастира је дивна вода *Бисерка* са три чесме. О Тројичину днени је ту највећа слава манастирска. У манастиру живе: један архимандрит, и један прото су два свештеника, који послужују манастирску парохију, (ваљда сигурно из оскудице у калуђерима!).

3. *Житомислић*. Овај манастир лежи три сата од Мостара под брдом Осојницом, с лијеве стране Неретве, а задужбина је спахије Милисави Храбрено Милорадовића. Са њепоте и уређења свога заузимље прво мјесто међу херцеговачким манастирима, а у богаству се може упоредити са Тројицом. Као што није ни Тројица тако ни овај манастир није био никад робљен. У њему се чува много скупоцјенијех старина. Посвећен је Благовијестима. Браство му се састоји из три калуђера, који послужују манастирску парохију.

4. *Завала*. Народно предање вели, да је овај манастир цар Константин градио, што потврђује његову старину. Има један печат са г. 1271. Лежи на лијевој страни ријеке *Требишњице* на подножју брда *Острога*, а испод њега лежи поповско блато. Из њега се види знаменита пећина *Вјештеница*. Много је претрпио кад су Млечићи били завладали онијем крајем, кад је и знаменити манастир Тврдош изгорно. Име *Завала* долази од једне удолице два сата дуге, што просијеца брда од Попова до мора у Слањом, куда иде главни пут из Далмације у Попово. Манастир је подигнут уз једну стијену, а црква је скоро сва под стијеном у пећини, сведена на четири ступа. Има до 35 старијех ербуља. У њему живи игуман с једнијем калуђером.

5. *Добрићево* — лежи на десној обали Требишњице (дочим мало ниже, ни четврт сата, на лијевој обали лежи манастир *Коси-*

јерево), дакле на самој граници данашње Херцеговине (окупиране) и Црне Горе. Не зна се ко га је градио, али има печат са натписом од г. 1283. Данас има мало добара, али људи причају да се некад његов посјед простирао три сата хода и обухватао: Дубочане, горње и доње Врбно, Нецвијеђе, Јасен, и т. д. Пострадао је кад и Завала, кад су се Турци из Боке Которске иселили. Манастирске се ћелије уздижу у четвороуголнику око саме цркве. Храм је Ваведенија. У њему живи игуман и два калуђера.

6. *Дужи.* Овдје су биле торине манастира Тврдоша са једном црквицом, $\frac{3}{4}$ удаљене од овог манастира на гласу, а $1\frac{1}{2}$ сат од Требиња. Кад су млечићи Тврдош за собом лагумали, не пођоше ш њима сви калуђери са владиком Нектаријем (на Савину) у Боку Которску, но неки осташе на тијем торинама и ту се нов манастир подиже, који г. 1868 сав изгори; но је влада (која?) дала на његово обновљење 25,000 ф. те му сада по љепоти ћелија равна нема у Херцеговини; али је црква слична обичним сеоским црквама. У њему живе два калуђера.

Развалине *Тврдоша* леже $\frac{3}{4}$ хода од Требиња, а у самом градићу требињском находе се развалине другог манастира гдје је данас барутана. Гледајући у зидине овијех манастира, не би се могло рећи, који је старији био, јер они зидови и они силни подруми као неке *катакомбе*, па и она два очувана црквена крила, по којима се једва може наћи комадић од слика светитељских, те и она по њима узрасла дрвета — заиста очитују велику старину. Један стјеновит гребен, који се унио у Требишњицу, окићен је тим зидовима, који причају доба, кад су у њима становали и владике од св. Василије Острошког па до смиреног старца Милутиновића, који је уз једног калуђера штапом у руци обилазио своју паству по својој милој домовини.⁴ Од Требињског манастира за сат ипо хода лијево обалом Требишњице покрај цркве Пантелијевице находе се развалине *Петрова* манастира, гдје су сигурно стали земљодјелци манастирски, јер је предњим красно и плодно *Шиварско поље*. Отолен се опет виде друге развалине манастира *Миролова*. По народном предању, у томе би се манастиру свака свађа међу браћом или сродницима мирала, отуда му и име. По развалинама се види, да су била оба манастира мала.

Даље се у шематизму описују пљевећки манастири, који или леже у развалинама, или су претворени у парохијалне куће и цркве:

Довоља у пљеваљској нахији крај ријеке Таре лежи у развалинама, које свједоче да је из доба српске славе и величине. Срушен је г. 1859, па је био опет обновљен; и опет је опашен у пошљедњем рату г. 1876. У њему је неко вријеме лежало тијело св. Арсенија, које данас почива у Косијереву. Манастир има својих добара непокретних и Митрополит Серафим одредио је старатељство, које ће тијем добрима управљати. Црквени зидови и кубе остали су здрави, само што је кров и конач изгорио.

Аранђел лежи ниже Довоље $\frac{3}{4}$ сата покрај Таре. Предање и за њега постоји да су га Неманићи градили. Зидина има доста и вели се да је у њему живјело доста калуђера. И он је био срушен у пошљедњем рату кад и Довоља.

Немања такођер лежи у развалинама у пљеваљској нахији више села *Ошевине* у *Плијешивини*. Дивно мјесто а још дивније име и да нема народног предања јасно нам говоре, чија је ово задужбина била. Код саме рушавине находи се дивна чесма *Царева вода*, па не далеко какадрисано *Царево гумно*, а баш близу *Краљева гора*, кроз коју пут води у *Црну Гору*. Сва ова имена: води, гумно и планини одговарају имену *Немањи*! Пут који води к *Немањи* кроз планину широк је да би двоје кола у пореду могло ићи, ал' је сав шумом зарастао, а мало кад се одгрне земља какадрма се нађе. О њему се не зна, кад је био срушен, само је прича, да је био највиши и најчувенији.

Дубочица два сата далеко од Пљевља изгледа врло сиромашка. Митрополит Сава Косановић по једном старом натпису напшао је да је саграђена г. 1492. Уз цркву је једна кућа гдје парох живи.

Селани у селу Звијезду у округу пријеполском, близу извора ријечнице *Селашнице*, $\frac{1}{4}$ сата удаљен од главног пута, који води из Пријепоља у Пљевља, а $1\frac{1}{2}$ сат далеко од вароши Пријепоља. Садашњи је манастир скорашња грађевина од г. 1847, и сада замјењује парохијалну цркву.

Пошто смо овако прегледали манастире у садашњој Херцеговини, сад ћемо слиједити на путу кроз њу у каноничкој

посјети мостарскога Митрополита Серафима, који је из Мостара кренуо 26 јуна преко Невесиња пут Фоче. Ноћили су у *Кибином селу*, гдје је у једној старој цркви исти митрополит био рукоположен за јеромонаха г. 1848. Сјутра дан продуже пут до *Улога*, гдје приспију око подна — апостолски. У три сата крену пут *Калиновика*. Успут сврате у село *Обаљ*, гдје у обаљској цркви дочека митрополита прото фочански. Ова црква издалека изгледа као каква пирамида, а налази се на једном узвишеном брежуљку, са кога се види далеко на све стране па и поносни *Вележ*. Отоле стигну у *Калиновику*, гдје се гради нова црква, која ће бити круна ове варошице и остати сједоком љубави према праћедовској вјери околних народа. Ту је и политичка управа испоставе. Пошто су ту коначили, сјутра дан, 28 јуна крену пут Фоче. Око 10 сати стигше на *Будан*, три сата далеко од Фоче, гдје фочани дочекаше свог архиепископа. На Петровдан је служио у фочанској цркви, а сјутридан је био на испиту у српско-православној основној школи; 2 и 3. јула био је на народној скупштини, на којој се изабрала нова управа црквене општине и ту је партијски измирио; 5 јула кренуо је поред Дрине у *Горажде*, гдје је и коначио; и ту је посјетио народну (биће комуналну) школу; а 7 на колима посјетио је задужбину *Херцег Стефана*, која лежи у лијепој питомој околици, $\frac{3}{4}$ сата хода низ Дрину, у селу *Сопотници*. Ту је црква, на којој је изнад врата шледећи натпис: *Бж господиѣ мѣсто зидан азъ ракъ Христѣ Господиѣ Херцегъ Стефанъ въздвигоуѣ храмъ свѣтаго великомѣченика христова Георгиа моле еѣ да помолитъ се о мѣстѣ грѣшномѣ владицѣ моѣмѣ христѣ*. По овој цркви дакле саграђеној г. 1446 види се да Херцег Стефан није био ни богомил ни римокатолик, него православне вјере. У њој је митрополит служио и осветио водицу. По обједу крену пут *Чајница*, које је 3 сата хода далеко од Горажде. На врх романтичне планине *Козаре* чајничани дочекају митрополита. У неђељу 8. јула је у Чајници служио а пјевачко друштво, тек засновано, одговарало је литургију; сјутрадан походио је „српску и народну основну школу“, као и мухамеданску чу-

вену цамију злогласног Синаан-маше, у којој су камени стубови вјештачки израђени, за које се вели, да су недавно пренесени из неке старе цркве у рушевинама у чајничком котару, с мјеста и данас познатог под именом *Црквина*. На 11 јула крене из Чајница у *Пљевље*, одпраћен чајничанима до *Мешалке*. Пут иде туда кроз бајну и дивотну природу, које се довољно не можеш нагледати; мало даље наљевоше на *Ковач-планину*, шумом покривену, која се поносито винула небу под облаке. Кад су и њу превалили приспјеше на *Бољанића хан*, гдје их сусрете једно одасланство пљевањско. Митрополит је управо пошао у манастир *Тројицу*, гдје је и отпочинио и 15 јула служио, а литургију је одговарало српско пјевачко друштво. Сјутрадан је походио српске школе, које са уређења фонда заузимају одлично мјесто. На Илијидан је служио на *Илином Брду*. Из манастира Тројице кренуо је даље тек 23 јула пут *Пријепоља*, докле има 6 сати хода. У *Селанима* га дочекају пријепољци; ту су и ручали, па кад је сунце превалило крену даље к Пријепољу, које лежи у једној ували с десне стране *Лима*. Ту нема цркве него се литургија служи у једној кући. Пријепоље не спада у окупирано земљиште. Пошто је прегледао ту капелу посјетио је српску школу, за коју су пријепољци оградиле нову укуену пространу зграду. „Кад је говор о школи, наставља описивач, споменућу овђе узгредно, да су Срби тамошњи куд и камо сретнији са српским школама него ли ми овамо, јер докле они само у пријепољској нахији имају пет школа, докле у нас у неким котарима нема а ма баш ниједне, ма да у истима највишим дијелом живе православни Срби, као н. п. у Гацку, Невесињу, и Билећу.“

Пети дан 27 јула крену у *Милешеву*, који лежи сат далеко од Пријепоља. У манастиру је и српска православна школа. У неђељу 29 јула митрополит је служио литургију у цркви, гдје су моћи Св. Саве почивале, у тој задужбини Неманићкој. Сјутрадан се отолен опет у Пријепоље врати, а из Пријепоља натраг у Пљевље, па у Чајнице, гдје је Велику Госпојину дочекао, на који дан се ту купи силан народ из Сарајева, Фоче и Пљевља, те се могу видјети различне српске

ношње и разнијех игара и пјесама чути. Сјутридан продужи пут преко Фоче у Гацко. У селу *Пошима* су коначили; па шљедећи дан врлетнијем путем преко брда *Чемерна* стигоше у Гацко пред вечер, гдје их дочекају Гачани са војводом протопопом *Богданом Зимонићем* на челу. Два сата од Гацка у селу Гареву освештао је цркву 24 августа, а 25 крене даље пут Билећа. На томе путу су налегли одма на трокатну кулу старине Зимонића, гдје су доручковали, па даље, а с њима и поп Богдан, који их већ није остављао до Требиња. У Билећу је врло мала капелица и с тога је митрополит служио 27 августа у селу *Под-Осоју*, које је близу вароши. Исти дан кренуо је по обједу у *Добрићеву*, који је манастир 3 сата од Билећа удаљен. У манастиру овоме смјештени су војници, с тога се од њега народ одбија. Ту нијесу него ноћили, па у јутро рано крену пут Требиња. У *Добрићеву* има стари калуђер по имену *Партемије Бедовић*, који је у *Љубомиру* (котару билећком) купио једну велику кућу у вриједности до 5000 фор., коју ће даровати ерпској школи. На граници требињског котара, на брду *Моску*, дочекаше Владика требици, одакле великом пратићом уљезе у Требиње, па великом пратићом уљезе у Требиње. Сјутрадан 29 авг. служио је; а 31 походио је манастир *Дужи*. У Требињу је остао до 5 Септембра, који дан стигоше преко непрегледног *Поповог* поља у манастир *Завалу*. Сјутрадан је служио, па 7 Септ. крене пут *Љубина*, гдје је шљедећи дан на малу Госпоју служио, а 9-ог био је у *Стоцу*, гдје такођер стари Архипастир служио. Одмах сјутрадан 11-ог крене за Мостар и на путу сврнеу манастир *Жито-мислић*, гдје га једно изасланство мостарске општине дочека. По обједу пребродивше Неретву, па жељезницом одјуривше и за сат угледаше китњасте брегове око Мостара последије 2 1/2 мјесеца путовања. Тако сиједи архипастир на првој каноничкој посјети обишао је цијелу своју епархију осим *Коњица*, *Љубушког* и *Жупанца*.

У херцеговачко-захумској дијецези има ерпско-православнијех школа у све 18 са 23 учитеља, 3 учитељице и 894 ученика и 274 ученице; дочим је у све 523 ученика и 49 ученица по државнијем школама, којих има на броју 23; а душа у све 93, 590 и ту у 78 парохија. Свештенство се

састоји из 7 прота, 71 свештеника, 1 ђакона, 10 јермонаха, 1 синђела, 3 игумана и 2 архимандрита.

Ову епископску катедру установио је св. Сава, по имену *Хумску*, но још није критиком утврђено да ли у Стону или на Рату. Религијска међусобна трвња трију цркава: западне, источне и босанске (богомилске) у хумској земљи; богомилска превласт и често ратовање око Хума између рашких, босанских и угарских владаоца, потисла је ову катедру у унутрашњост садашње Херцеговине. Ну у које мјесто, до сад се још не зна поуздано. Доскоро се мислило да је пренијета у Тврдош; но се та мисао поколебала, јер по неким записима, као да је била премјештена на *Лич*, у манастир *Милешеву* или *Бјелопоље*, па се спојила с ринском епископијом; а тек доцније се опет раздијелила у двије, полу-херцеговачку и требињску, па у XVII вијеку опет стаде само требињска. По броју је Митрополит *Серафим* педесетчетврти хумски архипастир.

Уз шематизам су приложене слике пок. Митрополита *Леонтија* и садашњег Митрополита *Серафим* са њиховијем живописнијем подацима.

Још нам је споменути занимљиву науку расправу о задужбини *Хецега Стефана*, и неколико биљежика о црквама у *Чајичу*, о *Долрчкој* цркви, па о црквама у *Требијовима* и у *Мустџицима*.

Толико ради међусобног упознавања и — сјећања.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радловића и Б. Средановића.

VII.

Женидба Ивова Антуна.

Кулу сењски гради капетане —
Кулу гради на девет тавана
У бијелу Сењу на крајину,
Шинду теше а дукатом ниже,
Удрио јој темељ од слова;

Кулу гради три године дана,
Пошто бјелу начинио кулу,
Око куле камену авлију,
Пред вратима демир и капију,
Набавио тридест баљемеза,
Могах казат тридесет топова;
Око бјеле утврдио куле
Утврдио табје и топове.
Пошто се је добро утврдио,
Он изиде на бојали кулу,
Па се Иван опремати пође,
Он обуче одијело дивно,
Све кадифу и жежено злато,
А на главу самур и челенке,
Па прикити свијетло оружје.
Пошто се је Иван наредио,
Са синије чашу прифатио,
Чаша добра од девет литара,
Те се јунак вином натрошио,
А млађи му коња изведоше,
Па прискочи дијете Антуне
И Ивова љуба Анђелија,
Те Ивану хаир дову дају.
Кад вранчића коња окрочио,
Отолен се подигнуо Иво,
А поћера три товара блага,
Да он проси прикладну ђевојку
За Антуна за сина својега;
Право оде пут Будима града,
Те у краља запроси ђевојку;
Иво проси а краљ се поноси.
Док испроси латинку ђевојку,
Он потроши три товара блага;
На ђевојку познан оставио:
Двије руке а четири бурме
И на грло три дробна ђердана,
Један ђердан од сувога злата,
А други је ђердан од бисера,
А трећи је од мерџана жута,
Још на руке двоје белензукс
А на плећи три кавада жути.
Пошто Иво снаху даровао,
На јабуку свадбу углавио:
Докле Сењу пође бијеломе
И покупи киту и сватове.
А краљ Иву ријеч бесједио:
Пријатељу, сењски капетане,
Свата купи колико ти драго,
За ђевојку кад је тебе драго,
Кадар сам те вазда дочекати.

Ту се Иво с краљем пољубио,
Пољубио па се опростио,
А вранчића коња узјахао,
Он прелази поља и равнине,

Приваћа се крила и планине,
Куд год иде Сењу долазио.
Када Сењу дође бијеломе,
Сушете га дијете Антуне,
Под њиме је коња прифатио,
А изиде Иванова љуба
И сушете добра господара,
За бјеле се прифатише руке,
Изидоше на бојали кулу;
Онда љуба бесједи Ивану:
Господаре, сењски капетане,
Јесил Иво путовао мирно,
Јесил нама снаху испросио,
Снаху нама а љубу Антуну?
Онда Иво ријеч бесједио:
Анђелију, вјерна љубо моја,
Ја сам доста блага потрошио,
Ал сам добру снаху испросио,
Ја не жалим потрошено благо,
Јер да видиш, вјерна љубо моја,
Ту латинку прикладну ђевојку,
Друге нема ни у гору виле.

У ријечи, у које бијашу,
Док удари халка на капију,
Авлијска се отворише врата,
Док ево ти лако књигоношче,
Капу момче под пазухо тури,
Поклања се Иван капетану,
Па му књигу шаровиту даје;
Кад је Иво књигу прифатио,
И на књигу печат разломио,
И кад виђе што му књига пише,
Ал му књига мила не бијаше;
Књига бјеше од Бишћа бијела,
Од Турчина бишћанин Алије,
У књигу га Але поздравно:

Пријатељу, сењски капетане,
Чуо јесам ће казују људи,
Да си Иво кулу оградио,
Да Бог даде, хаирли ти била!
Још сам чуо, сењски капетане,
Да си Иво снаху испросио
У Будиму бијеломе граду
Милу шћерцу од Будима краља,
Да Бог даде, у сто добрих часа!
Но Иване, сењски капетане,
Стари су нам пријатељи били,
Ја сам каил да то поновимо;
Добра дора у подруме раним,
Раним њега четири године,
Не гледа ми сунца ни мјесеца,
Ја бих каил огледат дорина,
Побратиме, на весељу твоме,
Да ме оћеш звати у сватове.

На књигу му одписује Иво:
 Побратиме, бишћанин Алија,
 Што си, побро, чуо за ђевојку,
 Што си чуо истину си чуо,
 Ни за кулу није пријевара;
 По ми, побро, дођи у сватове,
 Ал не води калабалук свата,
 Сирота је лијепа ђевојка,
 Пуно свата дароват не може.
 Књига Бишћу дође бијеломе;
 Кад Алија књигу разумио,
 На књигу се добро насмијао,
 И сам собом био говорио:
 Мудар ти си, сењски капетане,
 Мислиш, Иво, мене преварити,
 Да не водим калабалук свата,
 Ђе сирота краљева ђевојка!
 Па уљеже у шикли одају,
 И довати дивит и артију,
 Па је ситну књигу накитио
 И спреми је на Удбињу града,
 А на руке буљумбаши Мују,
 У књигу га Але поздравио:
 Чуј Турчине, буљумбаша Мујо,
 Да си брже Бишћу бијеломе,
 И доведи пет стотин Турака,
 Које можеш најбољијех наћи;
 Ти појаши пеливан бојина,
 Не остави гојена Халила
 На његова дебела малина;
 У неђељу прва која дође
 Ајде моме Бишћу бијеломе;
 Сина жени сењски капетане,
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Ону справи, другу накитио,
 А шиље је личком Мустајбегу,
 У књигу га Хале поздравио:
 Побратиме, лички Мустајбеже,
 Ајде мене Бишћу бијеломе
 У неђељу прва која дође,
 И доведи пет стотин Турака,
 Које можеш најбољијех наћи;
 Сина жени сењски капетане,
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Ону спреми, трећу књигу пише,
 А шиље је од Орашја Талу:
 Чуј Турчине, будалино Тале,
 Доведи ми пет стотин Турака,

Које можеш најбољијех наћи,
 Не остави Ковачину Рама,
 Ајте моме Бишћу бијеломе;
 Сина жени сењски капетане,
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Ону шаље а четврту пише,
 Па је шаље Оточац Халилу:
 Побратиме, Оточац Халиле,
 Да си брже Бишћу бијеломе,
 У неђељу прва која греде,
 Доведи ми пет стотин Турака,
 Које можеш најбољијех наћи;
 Сина жени сењски капетане
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Ону справи пету књигу пише,
 А шиље је врелу на Цетину,
 На рукама Бојичић Халилу:
 Побратиме, Бојичићу Хале,
 Да си брже Бишћу бијеломе,
 У неђељу, која прва дође,
 И доведи пет стотин Турака,
 Које можеш најбољијех наћи;
 Сина жени сењски капетане,
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Ону справи, шесту књигу пише,
 А шиље је бегу Миралају:
 Миралаје, добар побратиме,
 Моли пашу, твога господара,
 Нек ти пода бумбе и топове,
 И кумпаре, сучим палиш мале;
 Узми собом три хиљаде војске,
 Да си брже Бишћу бијеломе,
 Сина жени сењски капетане,
 Па и мене зове у сватове,
 Не може ми поднијети дину,
 Да не идем у сватове Иву,
 А не могу инокосан поћи.
 Кад је такве књиге растурио,
 Он истрча под бијелу кулу,
 У ледину копље ударио,
 А на копље пиду намјестио,
 На пиду је барјак ударио,
 Па он купи Бишћа бијелога,
 Док напуни пет стотина равно.
 Мало било дуго не трајало,

Ал ево ти Муја и Халила,
 А за њима пет стотин Турака,
 Починуше пољу на ширину,
 Поглавице на бијелу кулу.
 Мало прође за дуго не било,
 Док ево ти Личког Мустај бега
 Поред њега од Орашја Тале,
 А ш њиме је Ковачина Рамо,
 Они воде хиљаду Турака;
 Починуше пољу на ширину,
 Поглавице на бијелу кулу.
 Стаде мало, за дуго не било,
 Док ево ти Оточац Халила,
 Ш њим по реду Бојичић Алија,
 Они воде хиљаду Турака;
 Починуше пољу на ширину,
 Буљумбаше на бијелу кулу.
 Но бесједи Бојичић Алија:

Побратиме, Бишћанин Халиле,
 Шта ће тебе сва турска крајина,
 А да продаш Бишћа бијелога,
 Не би њима ручак саставио.
 Ал' Алија бесједио побру:
 Остави се, добар побратиме,
 А ја ви га ни давати нећу,
 Већ оћемо Сењу бијеломе,
 Да ни даје сењски капетане.

Мало било, дуго не трајало,
 Док ево ти Бега Миралаја,
 А за њим је силовита војска,
 Паде с војском у поље широко,
 Бег Миралај на бијелу кулу.
 Ту он аге крајичнике нађе,
 Питају се за мир и за здравље,
 Заноћише на бијелој кули.
 Кад у јутро зора отворила
 И јутарња истекла даница,
 Подранио Бишћанин Алија,
 Опреди се што љепше могаше,
 Млађи дора коња изведоше,
 Па је Турчин на ноге скочио,
 Покликнуо аге крајичнике.
 Сви на добре коње уједоме,
 Обрнуше од Бишћа бијела,
 Поведоме силу и ордију;
 Кад пријешли поље у ширину,
 Фатише се врха и планина,
 Куд год иду Сењу долазили;
 Иво сједи на бојали кулу,
 На демир се пенџер наслонио,
 А дугачки чибук припалио;
 Ал' планину тама прифатила,
 А из таме свитукају муње,
 Па прифати срдајли дурбина,

Обрну га пољем широкијем
 Те планину бјеше прифатио,
 Али тама није пала сама,
 Већ од хале коњске и јуначке;
 Што проз таму свитлукају муње,
 То бијаху сабље и гадаре;
 Кад састави дурбин на планину,
 Он угледа Богом побратима,
 Баш Турчина, бишћанин Алију,
 На дората дебелога врата,
 За њим силу виђе и ордију,
 Пред њима су хрти и шљедници,
 А пјевају турске сератлије
 По два и два из грла бијела,
 По четири бију кумбурама.
 Када Иво све то угледао,
 Препаде се, чудит му се није;
 У то сила на ширину сиђе,
 Сусрете их Иван капетане.
 У поље је војска починула,
 Иво зове Бишћанин Алију,
 Да изиде кули на чардаке,
 Хале зове Бега Миралаја,
 Миралај бег буљумбашу Муја,
 Муја зове Гојена Халила,
 Хале зове личког Мустај бега,
 Бег Мустај бег Будалину Тала,
 Тале зове Ковачину Рама,
 Рама зове Оточац Халила,
 Хале зове Бојичића Хала;
 Кад изишши на бијелу кулу,
 Ту их Иво дочекива дивно,
 Доста пива и доста јестива;
 Сједе Турци на бојеве кули,
 А пјевају танко гласовито,
 Пути Иво ништа не говори;
 Мало било, дуго не трајало,
 Ал' планину притиснула тама,
 Док почеше хрти пролазити
 И пуцати с коња кумбурлије,
 По два и два из грла пјевати,
 По четири мећат из пушака;
 Скочи Иво на бијелу кулу,
 Док угледа доброга јунака
 На кулаша Крљу капетана,
 Под њиме се кулаш помамио,
 Држи главу према господару,
 Пјену бача преко господара,
 На широке дочекива сапи,
 За њиме су петнајест барјака,
 А за њима петнајест стотина;
 Кад то виђе Иван капетане,
 Као да га огријало сунце,
 Он изиде пољу на ширину,

Те сусрете Богом побратима,
 Руке шире у лица се љубе,
 Питају се за мир и за здравље;
 Војска паде у поље широко,
 А капетан на бијелу кулу
 За готову софру засједнуо,
 Па стадоше пити вино хладно.
 Тек се првом чашом обредише,
 Него јека стаде планинама,
 Скочи Иво на демир пенџеру,
 Па прифати срцајли дурбина,
 Док угледа доброга јунака,
 Од Котара Јанковић сердара
 На његова кушљу крилатога,
 Којега је Стојан добавио
 Из Млетака за оку дуката,
 На Стојана дивно одијело,
 Све од срме и сухога злата,
 А за њим је Цмиљанић Илија
 На ђогата коња од мегдана,
 А за њима петнајест барјака,
 За барјацим' петнајест стотина;
 Кад их Иван виђе капетане,
 Скочи јунак низ бијелу кулу,
 Те сусрете оба побратима,
 Руке шире у лица се љубе,
 Отидоше на бијелу кулу,
 А у пољу војска починула,
 Сердарима мјесто учинише,
 Па им чаше ожџедлије дају,
 Ожџедлије и добродошлице;
 Првом су се чашом обредили,
 А по другу пити започели,
 Него јека стаде планинама;
 Скочи Иво на бијелу кулу,
 Па погледа Иво при планини,
 Ал' планину сила уфатила,
 А у пољу хрти излазаху,
 Излазаху хрти и шљедници,
 По два и два из грла пјеваху,
 По четири бију кумбурама,
 Док у поље јунак излазио,
 Јунак добар Захари сердаре
 На зеленка коња од мегдана,
 Вас у срми и сухоме злату,
 На сердара токе калајлије,
 И сувише позлаћени штити,
 Око леве руке обавити,
 На сердара самур и челенке,
 Једна капа двајест челенака,
 Тринајесто ноја тице крило,
 На чекрк је перо начињено,
 Те казује који вјетар пуше,
 И јунаку заклањаше лице,

Да му лице не гори од сунца;
 О бедри му фијукаше ђорда,
 Облијеће о коњу зеленку;
 За појас му двије ермајлије,
 У руке му крсташа барјака,
 Вас у срми и сухоме злату,
 Прекриле га ките од барјака,
 Те куцкају зорна каурина;
 Зеленко му у колаче скаче,
 Извија се као ластовица,
 А цнда се као гуштерица;
 Добар коњиц у сребро окован,
 О њему су триста трепетљика,
 Све од срме и жежена злата;
 За сердаром двадесет барјака,
 А за њима двадесет стотина
 Покрајморца све доброг јунака;
 Кад га Иван виђе капетане,
 Како да га огријало сунце,
 Брже стрча низ бијелу кулу,
 Те сусрете Богом побратима,
 Руке шире у лица се љубе,
 Питају се за мир и за здравље;
 Но што рече Захари сердаре:
 О Иване, Богом побратиме,
 Ти у зли час оградио кулу,
 А у девет оженио сина,
 Што ти оте у сватове Турци,
 Зашто закла сву крајину љуту.
 А Иво је њему бесједио:
 А не бој се добар побратиме,
 Како те неће бити у дружину.
 Отолен се оба подигоше,
 Отидоше на бијелу кулу,
 Ту сердару мјесто начињеше,
 Прво мјесто чело од трпезе,
 Па стадоше пити вино хладно,
 Но бесједи Бишћанин Алија:
 Побратиме сењски капетане,
 Да ми дадеш твојега вранчића,
 Да на њега појем до Будима,
 Да не морим мојега дорина,
 Мога би ми дорат требовати.
 Ал' бесједи Иван капетане:
 Побратиме, бишћанин Алија,
 Како сам ти коња поклонити
 А камо ли дати у сватове.
 Оно зачу дијете Антуне,
 Па је Антун Иву бесједио:
 О Иване, сењски капетане,
 Ја не дајем мојега вранчића,
 Јер ћу и ја одит у сватове,
 Нећу јахат сењске сеисанке.
 Онда Иво ријеч бесједио:

О Антуне, Бог да те убије,
Сваки Тису воду пребродно,
Тебе Тиса вода однијела,
Што ми мећеш у дружину кавгу.

Оно зачу Закари-сердаре,
Па је сердар ријеч бесједио:

О Иване, сењски капетане,
Кад ти сина кунеш јединога,
Што с' овлику силу сакупио?

У то чауш у сватове викну,
Чауш викну талбурина рикну,
Азурала кита и сватови,
Далеко је одит пут Будима.

Но бесједи Закари-сердаре:

Нећу одит, та врат не сломио,
Треба вјеру да сад уфатимо,
Да у путу кавге не имамо.

Ту су тврду вјеру уфатили,
Да у путу неће бити гавге,
Тад јунаци на ноге скочише,
Развише се свилени барјаци,

Појашаше добри коњаници,
А пјешаци пушке докопаше.
Ево сењско поље суминуше,
Ал да видиш бишћанин Алију,

Ће доћера дебела дорина

До Антуна сина Иванова,

Па Антуну ријеч бесједио:

О Антуне, мањати у мајке,
Ајде бјежи на вранчићу твоме,
Да те ћерам на дорату моме.

Антун шути ништа не говори,

Жа' момчету затурити кавгу;

Оно виђе Закари-сердаре,

Па Турчину ријеч бесједио:

О Турчине, бишћанин Алија,
Ну се врага прођи и ђавола,
И Антуна сина Иванова,
Него бјежи на дорату твоме,
Да те ћерам на зекуну моме.

Турчин шути ништа не говори,
Док измами Закари-сердара,

Па Антуну опет проговара:

О Антуне, мањати у мајке,
Ајде бјежи на вранчићу твоме,
Да те ћерам на дорату моме.

Антун шути, ништа не говори;

Оно зачу Јанковић сердаре,

Па је Стојан њему бесједио:

О Турчине, бишћанин Алија,
Ајде бјежи на дорату твоме,
Е ћу пуштит кушљу крилатога,
Којега сам скоро набавио
Из Млетака за оку дуката,

Да огледам кушљу крилатога,
Јели какав кушља за междана.
Турчин шути ништа не говори,
Но напријед коње проћераше,
Све он гледа Јанковић сердара,
Док сердара бјеше измамио,
Па Антуну трећом проговара:

О Антуне, мањати у мајке,
Ајде бјежи на вранчићу твоме,
Да те ћерам на дорату моме.

На то Антун не обрће главу,

Оно зачу Цмиљанић сердаре,

Па је сердар њему бесједио:

Когмљане, бишћанин Алија,
Зашто дираш ацамију луду,
Него бјежи на дорату твоме,
Да те ћерам на ђогату моме.

Турчин шути, ништа не смијаше,

У то Тиси води долазише,

Тада Турчин ријеч бесједио:

О Антуне, мањати у мајке,
Ајде тражи броде води ладној,
Те преводи себе и сватове.

Антун скочи у воду студену,

Те он броде нађе води ладној,

И преведе себе и сватове.

Када доше под Будима града,

Коњаници коње разиграше

Испод града бијела Будима,

А изишла господа од града,

Те гледају киту и сватове;

Још изишла лијепа ђевојка,

Шћерца мила од Будима краља,

Све сеири киту и сватове,

Ће ће виђет Ивова Антуна;

Кад угледа у прве сватове,

Кад угледа четири јунака,

Добре коње јашу напоредо,

Па је мајци ријеч бесједила:

О за Бога, стара мајко моја,
Да гледнијех онијех јунака,
Што 'но коње јашу напоредо,
Сви у срми и сухоме злату,
Једнога је барјак поклопно,
Куцају га ките од барјака,
На зеленку коњу големоме,
До њега је момак на вранчићу,
Вас у срми и сухоме злату,
Брка нема, наусница нема,
Љепши момак од сваке ђевојке,
Вију му се перјанице златне,
А вранац му на колаче скаче;
А до њега два добра јунака
Један кушљу јаше манитога,

Други јаше на коња Ђогина,
 Брци су им пали на рамена,
 Сјају им се токе кроз бркове,
 Ка'но мјесец кроз гране јелове.
 Онда мајка бесједила шћерци:
 Шћери драга, чисто злато моје,
 Оно су ти четири јунака,
 Три сердара од равних Котара,
 Које но је Иво оправио,
 Да чувају Иванова сина.
 Они што је на коња зекуна
 Оно ти је Закари сердаре,
 Љута, шћери, под каменом гуја;
 Они што је на коња Ђогина,
 Оно ти је Цмиљанић Илија;
 А што кушљу јаше манитога,
 Оно ти је Јанковић сердаре;
 Што 'но момка видиш на вранчића,
 Те му вранац зечки поиграва,
 Оно ти је Ивовић Антуне,
 Оно ће ти бити ђувегија.

Кад то зачу прикладна Ђевојка,
 Од радости по чардаку скаче.
 У то свати под бијела града.
 Ал' латини соја госпоцкога,
 Разредише свате по ковацак,
 По двојницу и по четворицу,
 По петину и по деветину,
 Да је стима љепша сватовима.
 Кад је јутро освануло било,
 Тад изиде из Будима краље,
 Те дарова киту и сватове,
 Он дарова што за ког бијаше,
 Ком' јаглука коме бошчалука,
 Барјактарим' на барјак јабукe,
 А дарова Ивова Антуна,
 Даде њему латинку Ђевојку.
 Тада чауш у сватове викну,
 Чауш викну далбурана рикну:
 Азуралај, кита и сватови,
 Кратки данци а дуги конаци,
 Туђа земља калауза нема,
 Туђи људи не знамо им ђуди,
 Вријеме је дома путовати.

Отолен се сила подигнула,
 Па одоше з Богом путовати,
 А пуцају са града прангије,
 Шемнук чини од Будима краљу.
 Ево поље свати суминуше,
 Докле доше Тиси води ладној,
 Ал' ће срећа има и несреће,
 Иза њих је киша ударила,
 И Тиса је вода устанула,
 На њој брода ни ћуприје нема.

Ал' да видиш бишћанин Алије,
 До Антуна коња догонио,
 Па Антуну ријеч бесједио:
 О Антуне, мањати у мајке,
 Ајде тражи броде води ладној,
 Да преведеш себе и сватове.
 Антун шути ништа не говори,
 У мало му Боже не поможе,
 Е милога Бога не помену,
 Већ у Тису наћера вранчића;
 Када Тиси на сред воде дође,
 Враг нанесе цео бор с гранама,
 Те Антуна удри по ногама,
 Од добра га коња одвојио,
 А с Тисом га водом саставио,
 Узела га Тиса на матицу,
 Однесе га низ воду студену.
 Кад то виђе Бишћанин Алија,
 Он је сабљу извадио бритку,
 Игра Турчин крај воде студене,
 Па Алија ријеч бесједио:

Ко извади Ивова Антуна,
 Сабља моја посјеће му главу.
 Виђи муке и невоље љуте
 На сокола Ивова Антуна,
 Брата нема, братучеда нема,
 Стрица нема а синовца нема,
 Нит' од рода никогa својега,
 Ко би њему био на невољу;
 Не деси се нико од сердара,
 Да поможе њему на невољу;
 Који шћаше они не смијаше,
 Ко смијаше њега не бијаше.
 Оно гледа будимка Ђевојка,
 Заручница Ивова Антуна,
 Када виђе што се догодило,
 И како се Турчин помамно,
 Тад Ђевојка коња ударила,
 С главе бачи свилену мараму,
 Сину лице ка' на гору сунце,
 Па напријед коња прогоњаше,
 Докле Тиси на обалу дође,
 Па Ђевојка ријеч бесједила:

Мно Боже и свети Никола,
 Ал' удави мене и Антуна,
 Ал' избави мене и Антуна.

Па у Тису коња ућерала,
 Када Тиси на матицу дође,
 Низ матицу окрену дорина;
 Но Антуну добра срећа била,
 У Антуна сестре милостиве,
 Дуги су му перчин одгојиле,
 Виде му се два тура перчина,
 За перчин га уграби Ђевојка.

Него Антун ријеч бесједио:

Бре ђаволе рибо шестокрила,
Брзо ли си мене опазила.

Ал' бесједи Будимка ђевојка:

О Антуне, јединак у мајке,
Ово риба није шестокрилна,
Већ будимка твоја заручница,
Но ако си јунак од јунака,
Мани главом и осталом снагом,
Увати се коњу о гривици,
Неће ли не дорат изнијети.

Кад то зачу Ивовић Антуне,
За гриву се коњску прифатио,
Те их добар дорат износио.
Кад изишли из воде студене,
Стоји вранац Ивова Антуна,
Стоји вранчић води на обалу,
Те он гледа на свакоју страну,
Оклен ће му Антун искочити,
У то дође Антун и ђевојка,
Уфатише дебела вранчића,
Кад се момак прими на вранчића,
Отидоше Сењу кривоме,

Иде једно на спрема другога,
Здраво Сењу доше бијеломе,
А осташе несретни сватови.
Те ми броде и ђуприје траже,
Седми данак воду пријебоше,
Петнајести Сењу долазаху.
Кад се свати бјеху прикупили,
Под бијела Сења на крајину,
Ну Ивана у зо час му било,
Ће му ђаво не да мировати,
Већ дозива од Бишћа Алију,
Води њега на бијелу кулу,
Ћено Антун сједи и ђевојка.
Када Турчин на кулу изиде,
И кад виђе Ивова Антуна,
И будимку прикладну ђевојку,
Онда Турчин ријеч бесједио:

Бре Антуне, мањати у мајке,
А тако ми дина и амана,
И тридесет дана рамазана,
Да ми није рад Ивова хара,
Сад бих твоју окинуо главу.

Оно слуша будимка ђевојка,
Па ђевојка бесједи Антуну:

О Антуне, жалосна ти мајка,
Дај ми твоју сабљу оковану,
Да изгубим Ива баба твога.

Кад то зачу дијете Антуне,
Он се зиду стаде примичати,
Стад' у њега нешто кркотати,
Стадоше му токе звекетати,

За сабљу се руком прифатио,
А Ивана гледа попријеко;
Кад то виђе Иван капетане,
Он побјеже из бијеле куле,
А за собом затворио врата,
А Антун је сабљу извадио,
На Турчина загон учинио,
Сабљом ману дијете Антуне,
Те Турчину посијече главу.
Кад Халилу главу изгубио,
Тад истрча на бојали кулу,
На топрије вику учинио,
Намјестио тридесет топова,
У турски их табор окренуо;
Загрмњеше тридесет топова,
По ордији поваљаше Турке,
А покличе три влашка сердара
И сокола Крљу капетана:

Ај ђесте ми, моји соколови!
Боже један, на свему ти хвала,
Сад да видиш немила састанка,
Кад се двије ударише војске
Под разнијем Сењом кривајем,
Убише се огњем из пушака
Све је поље притиснула тама;
Ал да видиш Ивова Антуна,
Хитро трчи по бијелој кули,
А топије своје сокољаше,
И топове често напуњаше,
У турски их табор окреташе
На логору бега Миралаја,
Не да њему топе напунити.
Но да видиш три српска сердара,
И сокола Крљу капетана,
Појахали коње ђулијане,
Па соколе своје витезове.
Бога моли Иван капетане
Са небојше од камена куле:

Дај ми Боже вијар од планине,
Да размакне маглу по крајева,
Да ја видим чија гине војска,
Чија гине — чија ли добива.

Бога моли па га умолио,
Ево вијар од планине пухну,
Те размаче маглу у крајеве;
Кад погледа турскоме околу,
Ал на њему ни гласника нема;
Што не бјеше у бој погинуло,
То утекло брду и планини,
Утекао беже Миралаје,
Оставио убојне топове,
И кумпаре сучим пали ма'ле;
А погледа српскоме логору,
На њем бјеше доста рањенијех,

Док угледа доброга јунака
 На зеленка коња од мегдана,
 По имену Закари сердара,
 Ђе он гони бега Миралаја,
 Свезанијех рука наопако;
 Боље Иван разгледа планину
 Док угледа Крљу капетана,
 Он ми води Оточац Халила,
 Свезанијех рука наопако;
 Опет Иван разгледа планину,
 Док угледа два добра сердара,
 Два сердара оба од Котара,
 Јест Стојана силна Јанковића,
 И делију Цмиљанић Илију,
 Они воде два добра јунака,
 Стојан води Ковачину Рама,
 А Илија Личког Мустајбега;
 Докле пољу доше на ширину,
 А утече Мујо на Ђогину,
 И утече Тале на кулаша;
 Што на Талу што ли на кулашу,
 Има ранах двадест и четири;
 Што Турака није погинуло,
 То утече грдно на крајину.
 Сердари се окупили били
 Пред бијелу Иванову кулу,
 Ту велики шићар дијелише
 Од Турака капе и доламе
 И њихове токе и јечерме,
 И с Турака свијетло оружје,
 Главарима старјешинство дају,
 А топове бега Миралаја
 Оставише Иван капетану.
 Тад да видиш Ивова Антуна,
 Он дофати лијепу ђевојку,
 Поведе је у бијелу цркву,
 Те је себе вјенча за љубовцу.
 Свадбу чини за петнајест дана,
 Док се Срби бјеху одморили,
 Одморили вина натропили,
 Сердаре је Антун даровао,
 Јанковићу сабљу димишкију,
 Цмиљанићу сјајна ђефердана,
 Крљи даде двије златке мале,
 А Закару златајли барјака,
 И сувише токе с канатима,
 Те отиде сваки двору своме.
 Антун оста Сењу бијеломе,
 На његову од камена кулу,
 Са будимком прикладном ђевојком,
 Да је љуби кад се год пробуди.
 Нека му је, честита му била,
 Главу није за њега жалила!

Њијезевни преглед.

У Фрушкој гори — двије приповијетке Милана Савића. У Новом Саду. Штампарија А. Пајевића 1890.

Фрушка гора, тај чарни српски перивој, опјеван од наших првих пјесника, стекла је у Милана Савића свога новог узноситеља. Под лијепим обликом приповијетке, наш пјесник куша да описује природне красоте фрушкогорске; и баш у тому, што је пјесник знао да се надахне и узнесе сред мајке нарави, баш у тому одма налазимо чисту пјесничку душу, која се племенито узноси и надахњива над љепотама наших крајева; видимо опет, како из његове душе излазе живим бојама, сви они часови, све оне слике и прилике наравна живота, да нам се срце слади читањем тих пјесама, јер нам управо не мањка ништа, да слика буде потпуна у погледу њезиних свеукупних сугласних истина, чустава и боја. Прва од ових двију приповијетака „Исповијест“ особито обилује са поштом, гдјено пјесник пјева природи; а и у другој, у „Удовици“ знаде пјесник да се узнесе племенитим чувством над наравним љепотама, и ако му форма приповијетке то неби допунјала.

Али да видимо садржај тијех приповијетака.

У „Исповијести“ пјесник нам пјева поштење и карактер сељачке српске душе, борбу између дужности и савјести са друштвеним обзирима и пресудама у игуману Сави, и херојично пожртвовање младе невесте Стане. К игуману Сави, у манастиру на Фрушкој гори, дође једна млада дјева, стидна и плаха, па му се исповиједи, како је у првој младости била преварена њекиим странцем, и каје се за тај грјех, иштућ опростења. Игуман ју одријеси, видећи ју скрушену и покајану; а она му опет открије, како се је заволила с једним момком, па га пита за савјет, били му смјела пружити руку, онакова, пред олтаром. Старац игуман, увјерен о скрушености дјевиној, каза јој, да она није више грешна, па нека весела срца пође за тога момка. И она се удаде. Другог једног дана, брат игуманов, Миле, открије му, како се је заволио с једном дјевом, па га моли, да он посвети тај њихов брак. Старац пристаје; дође и вријеме вјенчања, и

обред започе, па кад је игуман хтио, да дјеви претен промијени са оним заручника, застане на часак. Али се одма савлада па прослиједи обредом. Што му је било? — Упознао је наике у дјеви онугрјешницу, те но је мало дана назад одријешио, и одважио на брак. Савлада се, јер га на то поштена савјест и дужност нукају, и зажели младенцима срећу и весеље. А пјесник нам дивном поинтом рише тај психични моменат старца игумана у борби са властитом савјести и љуцкијем пресудама. Но дјева, кад угледа игуманово оклијевање, проблиједи и препаде се, јер је упознала у њему својега исповједника; и завали Бога, да ју снажну и при свијести барем оvdје пред људима уздржи. Изиђоше из цркве; заиграше коло, па се весели сватови кренуше к обједу. Сви су весели, пију, једу и пјевају, само је нева тужна, па све њешто мисли, мисли. Како је само оно тренутно оклијевање старца игумана разорило у час цијелу срећу младе неве! Како је само она добро разумјела, рашта је старац игуман, онако на час уставио своју ријеч — ах, како ју прошлост мори, а исповијест те је учинила, исповијест ју пече и гони на покору. Најпослије се њекако промијени, па као да је одбацила све бриге што су ју мориле, постане веселија: њешто се је преокренуло у њезиној души, — она се је на нешто одважила. — Са ужине ђипнуше у коло, кад се наједном ђевер покаже, као да њекога тражи, силно је узбуђен, па се врти и амо и тамо. Што је? — Нестало је невјесте! настане жамор и сметање; разиграше се на све стране да траже неву; одоше и к потоку, кад се на једном вика из потока диже; отрчаше тамо, па имадоше што и видијети: ђевер нашао неву у мутним таласима — блиједу и краву с расплетеним власима, — и ево је ваде, што се сама уби! — Наста јаукање и жаловање; Миле ју грли мртву, а старцу се игуману дало на плач, и прошапта тихо: Разумијем те, ђери! — И тако ми видимо да је исповијест нехотично гријеха, крива њеном самоубијству: она се убила, јер није хтјела више да живи, кад је случај хтјео, да јој мужев брат знаде тајну њезине прошлости. И она се прегорила, уништила љубав, младост и живот, јер јој поштена дјевојачка душа није могла подносити мисли, да јој мужев брат, игуман знаде непоштену про-

шлост. А у том скончању, њезина чистоћа и права љубав, постају управо дивне, — у томе налазимо тврду карактерност наших сењачких цура.

У другој приповијести, „Удовици“ пјесник нам описује вас варошки живот, продахнут онијем тоном модернизма, те по каткада, у великој својој ревности, постаје смијешним. Приповијест је ова написана пикантно, под хумористичнијем велом, а свађе нам открива у пјеснику врсна познаваоца живота и човјечије душе.

Пјесник нам најприје описује природне и друштвене прилике убавог села близу Варадина, Каменица. Упознаје нас с враголастим створом удовицом Маром, и прича нам варошки живот те каменичке господе, а особито нас упознаје су два до упију заљубљеника у удовицу, са вегетаријанцем Травком и јегеријанцем Вунком. У Каменици се тада десио и Шаца, трговац-путник, некадањи судруг удовице Маце, за безбрижних школских дана. Пјесник нам на дуго описује те варошке сличнице и љубавне згоде и незгоде Травка и Вунка, и шаце које му приправљају Шаца и удовица. Удовица је од свију дворена, али неће никога, а драго јој се сваки нашалити. Па тако ни Травко ни Вунко неће избјећи њезиној игри. Али се она неда опет завести ниједним од својих удворица, јер она љуби Пају, првог свог љубазника; и пише с тога пријатељици писмо, молећ ју да се извијести, љуби ли ју јоште Паја, — па ако љуби, онда нека... дође! Пјесник све увијек својим лаким ироничним тоном рише остале згоде тих двају заљубљеника Травка и Вунка; њихове ноћне шетње у Марин заселак, одакле бјеже суновратце, преплашени, избијени; приповиједа нам како су сјутрадан иза жестоке међусобне препирке, коју су имали у спахињској башти због удовице, дошли по обичају у механу. Шаце није било, ал у брзо и он ириспије; па се довуче најприје Травку, те му каза, да ће га удовица љубити ако се окане вегетеријанства, а прихвати винца, бифтека и бататка. — Затијем се одшуља к Вунку, па и њему рече, да ће га удовица љубити, ако се окани своје смрдеће вуне, па се прихвати чистог платна, нових одјећа. По томе се Шаца крене к удовици, која га весело дочека, јер јој друга писаше: „Доћи ће ти Паја!“

У вечер се друштво опет сакупља у механу; све је по старом, само Травко и Вунко учинише реакцију над досадашњим живљењем. Травко пије вина, једе бифтеке, меса... као да управо годину дана није ништа ни окусио; а Вунко опет одбацио своје вунасто и неопрано одијело, па се обукао у прни капут, а испод њега навучао чисту кошуљу, опасао врат крутом огрлицом, носи цилиндар, рукавице жуте, — у једну ријеч права реакција. Сви се гости чуде тој ненадној промјени, само се Шаца и Маца потсмјехивају том свом маслу. На једаред, нешто забоље Травка, силно се најео, зацрвенио се као вампир, па му се дало силно штупање, и да га „морска боља“ не снађе, покупи се, па бјеж кући. Али ни бједном Вунку не бива лакше. — „Изненада нешто на зло му се дало, — У прно одело увук'о је тело, — А лице, к'о смрчак, тек се смежурало. — Ах! платно, платно! Па то време глуно! — Па онда још нешто: данас се окуп'о! — Сад ватра, сад зима прође га к'о муња... — да не падне овде, кући се одшуња“. По њиховом одласку смијаху се и Маца и Шаца, констатујући тај њихов обрт; а сјутра дан цијело је село знало за ту наљиву згоду у механи. Истога се дана опет друштво нађе у механи, само нема Шаце, јер је за послом проследијено, а Вунко са и Травко клоне друштва да слободније кују планове освете на Шацу. Само за једним столом имаду више два госта, наиме један господин и једна госпођа. У то дође и удовица Мара, огледа се, нађе оком новог странца, порумени и потрчи к њему. Ко се неће сјетити, да је то жељно очекивани Паја? Дакако, тако је: то је Паја главом са својом сестром Персидом. Одвукоше се у Марин заселак... па наравно, с овим завршује приповијетка, јер је одвише наравно да је иза тога слиједило оно што је морало слиједити, наиме њихов брак.

Обадвијема пјесмама узет је мотив из народног живота. У „Исповијести“ пјесник нам пјева малу згодицу, наравну и неприсиљену, пуну снажна ефекта, са једнога села фрушкогорског; а у „Удовици“ слика нам опет варошки живот наших цилиндраша, заодјенут под хумористичним плаштем, који је најбоља форма његовој теми и била. У „Удовици“ ми налазимо некакву сличност са Трифковићевим веселим играма, о-

собито у дијалозима; а у опће цијела пјесма са бујности, живости и духовитости, често нас потсијећа на онај лаки и наравни хумор Трифковићев, — па се веселимо што је и у том погледу пјесник знао да се држи наших народних узора, увијек придржавајући себи тон оригиналности.

Ето дакле из нашега народа мотива колико хоћете пјевању. Г. је Савић показао у „Исповести“ да наш пучки живот мора више свраћати позорност на себе, него ли варошки; али опет доказао је у „Удовици“ како и тон модернизма знаде се вјешто окретати у рукама наших умјетника, и како и том пољу пружа нам наш живот изобилна градива.

Пјесник је прави вериста; колико његова „Исповест“, та проста повијест селских згода, толико „Удовица“, та живахна слика варошког свијета, нијесу друго него саме копије реалности. Почимљући с природом вјешто опјеваном у првој пјесми, па свршујући с мотивом, јунацима и фактима обиљу приповиједака, ми налазимо све саму реалност, наше згођаје и учинке збиљнога свијета. Његов је веризам нарав — и ако гђерђе, признајемо, манијериран. Његови хероји, то су живцати типуси данашњега нашега живота; под сваком сликом његових типуса, ми налазимо живе карактере наших људи. Ено вам у „Исповијести“ све до једнога, почињући од игумна Сава, те поштење хришћанске душе, до младе неве, чисте и савјесне жене! А у „Удовици“ ко није видео „удовицу Мару“ тај живи створ, којему се је драго пошпрдати са својим удворитељима, па редом до њезина заљубљеника Паје, — нијесу ли то наше слике, гђено се огледа истински наш народни живот?

Нећемо наићи у Савића ни на небулозне апстрактције, ни на надахнућа идејалистичко-фантастичког свијета; него је све то ту слатко из нарави сливено, дивно уметнуто и испјевано, да ти се чини, ко да управо живе имаш пред очима пјесникове хероје. У једној епској пјесми умјетност се састоји у томе, да су сви призори и чини чврсто конектирани један с другим, па да и најмањи учин, да и најмањи приказ, имаде своју захтјевану неопходност, по којој дјело постаје хармонично у својој синтези. Епос без синтезе — то је тијело без главе! Али тога ми не налазимо у Са-

вића; што више, ми то напомињемо да можемо како се и у тој страни може веле од Савића научити. Па и у томе је он уео, што је знао да се држи у пјевању народног мотива, и народног метра; тако да му је цијела пјесма испала управо оном лакоћом, неприсиљеношћу, и наравним изливом, по којој одма упознаваш и пјесника и народну интуицију пјесме.

Ето, ми бисмо жељели, да се наши млађи пјесници поведу за Савићем, па да на реалној подлози народног нам живота траже инспирације њиховим пјесмама; а да се кане фантастичних пјевања епизода по пустарама у Сахари, у Египту, на водама Нила, да се кане те нездраве подлоге, те инспирације из књига њемачких пјесника, трулих останака блаженопочивајућег доба романтизма, па да се здраво ухвате нашега живућег обима, нашега живота. Јер особито морамо имати у памети, да су дјела оних ауктора, те по знаду и савјесни су својега рада, да су особито њихова дјела прожета духом онога доба, у ком су дотичници и живили. Нећу нијекати ствар, да наиме, пјесник често надилази своје доба, да је умјетносту његовим дјелима већ прошла кроз фазу данашњег и знајственог напретка и живота, али то су чешће изnimке: видели смо на почетку онога вијека лорд Бирона. Али зар није у Омировој епонеји, у Хорацијевим сатирама, у Калдерановим драмама, вјерно опртано доба у у којој су живили, да је оно вријеме највећа подлога била њиховом раду?

У овим двијема приповијеткама Савић нам је показао како не треба да се машамо за туђим обимом, да тражимо инспирације код других народа. Та ето вам довољно цијела ерпства, нагледајте га се, науживајте, па ће вам душа и сама зацјевати. Не сјећам се добро, ко је оно учено казао, да свако лице, те по човјек сретне на улици, подаје му подлоге цијелу роману. Света истина! Па што би ми, код наших народних светиња, код наше славне прошлости, код наше уздисане будућности, код наших чарних крајева, што би ми имали да се иђемо инспирирати на незграпним књигама туђих народа? Не, не, тога не можемо, а и нећемо чинити. Та ето нам наших пјесника од Владике Рада, Бранка, Змаја, Јакшића, Прерада и других, па до најугледнијег им најмлађег друга Војислава, ето

нам свијех одњиханих на народној лији, — ето нам свијех надахнутих нашим народним животом, — ето нам свијех који пјевају милом нашом ријечју свету нам домовину.

(Сињ.)

М. В. Иванов.

Читанка за народне школе (II. разред) у отоманској царевини, по дозволи вискославног, царско-отоманског министарства просвјете у Цариграду No. 400 од 26 Зилкаде 1306 и 12 Темуз 1305 — 1889. Штампано у штампарији А. Зелића и Синова у Цариграду 1890.

Ово је пун наслов књижице, која нас је из Цариграда обрадовала, особито у ово доба, када бугарска пропаганда свијем средствима хоће да побугари крајеве чисто српске, који су дијелом пријеваром под бугарски егзархат потпали.

У овој је читанци језик, којим се говори у Македонији и у пограничнијем јој крајевима Старе Србије, по чему се види, да ово није дјело ничије пропаганде, него да му је сврха најплеменитија, да пружи дјечи у руке књижицу, коју разумије, кано ти материнским јој језиком написану. Ево примјера тога језика: *Црква је божија кућа. Црква ојме на Бога да се, молиме. Господ го направил целиов свети, и све шо видиме и не видиме. Господ даати све додро, а накажвити све шо је лошо. Који се молиш на Бога, и који се од Бога надеваш, нему ќе Господи да поможит. Работаш и на Господа се моли!*

Као што се види ово је један дијалект српскога језика, и као што с корица видимо, овјем су дијалектом штампане још шљедеће школске књиге у истој штампарији: 1. Буквар за народне школе; 2. Читанка за народне школе; 3. Српски буквар; 4. Читанка за I. разред; 5. Мала Црквена Историја; 6. Катихизис; 7. Мала српска граматика. Такођер је штампан и календар *Голуб* за тек. годину.

Све се ове књиге налазе на продају у папетерији А. Зелића и Синова у Цариграду Grande Rue Mahmoudié près du Tunnel, — и у књижарницама у Солуну, Битољу и Скопљу.

Бошко Мартиновић.

(1845+1890)

При закључку ове свеске, као из ведре неба гром, велико и црно злочинство згрози Цетиње, а неизмјерна и опћа жалост потресе сву Црну Гору.

На 25 јуна из јутра зликовачка рука махнито-осветничка револвером иза леђа уби Бошка Мартиновића, командира првог батаљона прве бригаде и перјаничког капетана у зору мушке снаге, ни крива ни дужна, него само за то што је био најбољи Мартиновић, што је био глава свога племена!

Панувши на земљу смртно рањен, она снага цинска, оно присуство духа, на лијеву поднимивши главу, десницом поузданом испали револвер на свога убицу и ту га мртва обори; а сам своју племениту, витешку душу испусти послје мало ура, утјешен љубављу и бригом Његовога Височанства Књаза, Књаза Нашљедника и Књаза Петра Карађорђевића, и свега грађанства одличнијега, које га је на измјенце походило, дочим се народ остали на гомиле купио испред куће, да чује, јели рана смртоносна, или ће је опће љубљени рањеник пребољети.

Сјутрадан је био на Бајицама спровод какав је доликовао најбољему Црногорцу, којега су љубили Црнци и народ, његове старјешине и његови потчињени љубављу, која и иза гроба живи; и на гроб његов не престају долазити пријатељи и поштоваоци његови на цијеле чете из свијех племена црногорских да му пошљеду пошту даду; а од тужнијех замишљања покајника разлијежу се околна брда са Товћеном.

По кући својој, по сродству са владајућим Домом, по положају у војсци и при Двору, по личнијем својим душевнијем и тјелеснијем врлинама међу најпрвијема, био је оличена доброта и скромност, која је свакога задобивала, био је узор вјерности и ревности у вршењу својих дужности, узор човјека у друштвеном саобраћају, узор брата у племену, узор оца у својој породици.

То су дивно посвједочиле оне сузе књажевске измијешане са сузама сиротињскијем, сузе сродничке и племенске са сузама пријатељскијем и са сузама другова његовијех из пошљедњег ратовања са толико славнијех бојишта.

Да, на *Врјесму Дољу* и на *Илијином Брду*, на *Рогачима* и на *Оцињу*, па на *Шобајинима* онијех деветкривијех дана добио је славу крилата јунака над јунацима, ернући храбро са својом војском у смрт за Црну Гору.

И та ће слава твоја живјети, *Орле Кипуњски*, са славом најбољијех јунака српскијех, што их пјесма српска знаде, од *Царева Лаза* до пошљедње побједе, која има довршити ослобођење српско.

Лака ти родна земља!

БАЛИЧКОМ КОМАНДИЈЕРУ
БОШКУ МАРТИНОВИЋУ

НЕВИДОВНО ПОГИНУЛОМ

на Цетињу 25. Јуна 1890.

Био си јунак, витез си био,
Нијеси чела пред никим крио;
Не пушта момцим пре-да-се крочит,
Нит иком дава' себи одскочит.

Ког је под пасом носила вила;
Ком ли је ги'јездо орлово била
Кољевка кршна: — ље ни тај не би
Олако био такмацем теби....

Батрић ти праћед — онај лав живи,
Ком се свец'јело потомство диви,
У теби хтједе рек' би оживит,
Да се и теби рџд може дивит. —

Вијеран вјери — ка' станац камен;
Вијеран дому — ка' муњи пламен,
И Књазу в'јеран — као најбољи
Подложник свога владара вољи

Бјеше те виђет међ браћом лика;
Стасна, — а мила људскога лица;
С онијем мушким поносом — који
Зна да се цигло с јунаком споји;

С младеничким ли пустијем зџром,
И с оним твојим благијем збором,
Којим си знао занијет сваког,
Да срцем љуби сокола таког....

Ах, Бошко, Бошко!... па чија рука
Прекоси узор красна ти струка!?...
Да панеш у гроб у чилој снази;
Ах!... ко те тако јајошки срази?...

Вај! рука клета тобожња брата,
Која самокрес убојни хвата,
Па иза леђа теби га пали:
Смртно те рани — на земљу свали...

Но соко рађен — ка' гуја врису,
И свој самокрес у шаку стисну;
Ма да му срце још једва куца,
На свог крвника с долине пуца:

Првим га ицом не скиде с гласа;
Ал' опет кресну истогачаса:
И спршти кучку поганско чело,
Да плати своје презлобно дјело;...

Ужасно дјело!... Ох! зашто прије
Гром срдит с неба шицуо није
Геака оног, — но што је злобно
Кренуо извист то дјело кобно;

И убит орла кретања сива
Ни у чем себи дужна ни крива:
Но тек да рђа освети муке,
Које га снаше од друге руке!...

Како соко виђе с грдов паде,
Горке у груди осјети јаде;
Па викну: „Аох!... о поган саму
„Окаљах руке у првом пламу!...

Прости ми Боже!... — Чин ли оваки,
Овако чуство, дух 'вако јаки:
Свједок ли н'јесу — каква јунака
Лиши нас злоба и црна рака?...

Ах, Бошко, Бошко!... грозна судбина
Зашто свом дому уграби сина:
Таког војника, и убојника,
Такога цина и заточника?!...

Ох! клетва наша на оног злицу,
На оног мрског брата убицу:
Да никад више доклен је св'јета
Срикиња слична не роди псета? —

А ти у гробу почивај бане:
Наше ти сузе купају ране;
Тѣ ћемо ране у срцим носит;
А лак ти покој од Бога просит;

Име ти славит и благосиљат;
С кољена њег ти кољену шиљат:
Ка' име Бошка сивог ни тића,
Југова тића — зор' Југовића. —

Ј. СУНДЕЧИЋ.

Наши Листови.

Љетопис Матице Срске у првој ово-годишњој свесци доноси шљедеће радове: 1. Историјско-критички преглед словено-српске граматике до г. 1847 од *Ђорђа Магарашевића*; 2. У горњој Славонији. Путописне слике од *Мите Петровића*; 3. Пјесме свакиданке од *Јована Храниловића*; 4. Учесће тителског крајишког шајкашког батаљона у аустро-турском рату 1788—1791 од *А. Ђукића*; 5. Наше драмско првенче. Прилози и допуне о животу и личности Стевана Стевановића од *Милана Савића*; 6. Књижевност: Школе Срба у Угарској и Хрватској од пресељења под патријархом Чарнојевићем 1690 године до почетка овог столећа. Написао Петар Деспотовић. Св. прва (1690—1750). Оцјена *Мите Петровића*; 7. Читула: Јаша Игњатовић од дра *Стевана Павловића*; 8. Изводи из записника књижевног одјељења.

Ми смо правијем уживањем прочитали *Пјесме свакиданке*, којима нас наслади ова свеска *Љетописа*. „Предмет тихих пјесама невоље су и јади, који се тичу ниједног човјечанства. Врлине њихове страсти, пројекти — све је то узео пјесник и све је приказао а опет на онај начин, који читаоца мора да привеже и освоји. Поред пјесничког приказа и полета, поред красивих метафора и слика, одликују се те пјесме још и дубоком филозовском рефлексijом, а све то на широкој моралној основи и ако не носе на себи тип дидактички.“ Овом оцјеном препоручио је ове пјесме Др. *Милан Савић* књижевном одбору матичином, који их је примио и наградио. Али поштовани критичар матичин могао је у својој оцјени и даље мало поћи, па рећи, да нам се *Јован Храниловић* овијем пјесмама појављује пјесником, који заузима мјесто међу првијема нашим савременијем пјесницима. *Храниловић* не лети никуд ни у даљину ни у висину. Његова душа бави се са појавама, што се сваки дан око нас збивају у друштву људском. Да само погледамо његову *Сирочад*. Пјесник залази у шуму, да мало одахне далеко од друштва, кад ту налази два дјечака мала, гдје спавају.

Травица им своје раширила груди,
Листе тихо шумити, да их не пробуди...
Стисну ми се срце, два су сиротана,
Кошуљица на њих црна, подерана;

Ах! те црне косе, тамне трепавице
Не љубише давно мајчине уснице.
Глед'о сам им лица и те ситне кости,
Гледао сам слику беде и жалости,
Мора да су браћа, исто им је лице,
Још се у сну грле малене ручице;
А торбицу малу све уздање њино,
Старији је млађем под главицу свино,
Мило ми је било, уздахно сам тио,
Старији је братац уздах осетио...

па на питање, одговара:

Знам тек да смо деца мајке лепе, младе...
Ах! Била је онђ'о наша мајка мила,
Само нас је мале, мале оставила!
А нас, двоје деце, однели су људи,
Метнуше нас некој старици на груди,
Ал' те груди бјеху ледене ко стена,
Није била мати — била је хијена...
Ал' и то смо јоште како поднет анали,
Но једно нас јутро у свет отерали:
„Ајте у свет бели — безимени псићи,
Тражите си оца, јадни бескућници!
До сада је барем каткад нешто слао,
Сад је ваљда другој већ у мреже лао;
Јер нит знадем, ко је, нити за вас пита,
Јестели му боса, јестели му сита“...
Сакрио сам сузе, да не виде деца,
Њихова ми туга јоште срцем јеца;
Загледах се у даљ — високо на брегу
Сагледах сам кућу белу, слично снегу.

У њој је саможиви стари грјешник, који отвара прозор и

Гледа на те мале анђелке невинне
Безне жртве греха и људске таштине.
Захвалили сузе из тих милих очи
Сиротице би шоба што му савест точи.

Али њему камено срце бије у грудима. Него се наприземном спрату отвори други прозор, и на њ изађе млада мајка, која има двоје дјеце — и она помисливши на свога болеснога друга —

Авај да ми умре!... од страха цретрне —
Да угаси самрт њег'ве очи црне,
Што би тада моје мале сиротице
Тек уа моје саме руке радилице!

Па довикну сиротане, нарани их и обуче,
и кад их је милостиво с благословом тако отпустила,

Гледала је дуго очи заплакани,
Где весело греду даље сиротани.
Благо теби, мајко! Бог ти виде дело,
Вратиће га твојој деци за цело!

Ето како снажно драма нашом млиставом равнодушностију ова нова жица, чија је сва моћ у истини сликама из нашег стварног живота свакидашњег, које нам тако вјерно и живо пред очи износи. Ова је жица по превасходству хуманитарна, а у рукама

правога умјетника веристе. Г. Храниловић је већ лијепо име стекао *Жумберачкијем е-легијама*, које је критика похвалила. Те његове пјесме нијесу до нас долазиле, али ми можемо рећи, да су његове *Свакиданке* онај први суд критике потврдиле, те у нама побудиле жељу за тако даровитијем необичнијем пјесником умјетником.

Страни Листови.

Ове године покренуо је у Катанији на Сицилији проф. *Д. Тамполи* књижевни лист под натписом *Rassegna della Letteratura italiana e straniera*. *Д. Тамполи* познат нам је, као једини књижевник италијански, који познаје словенске језике и прати словенску књижевност, за то се ми радујемо његовоме потхвату, којим он без сумње хоће да послужи своме народу, упознавајући га у оне страном књижевности а на особ словенском. У пошљедњем броју ми већ находимо цео спјев *Лермонтовљев Мици* у извршном преводу, који нам икај боље каже, како г. Тамполи добро познаје руски језик. Ми смо сравнили цео превод италијански са руским изворником, и можемо рећи да је превод скоро од ријечи до ријечи вјеран. А да то покажемо и нашим читаоцима, који разумију руски и италијански, ми ћемо овдје навести пошљедњи дио спјева у изворнику и у преводу, чим хоћемо да и они окусе сласти овог дивног умотвора великог руског пјесника, који на жалост још немамо у српском преводу. Ево свршетка тог спјева:

Когда я стану умирать,
И, вѣрь, тебѣ не долго ждать —
Ты перенесъ меня вели
Въ нашъ садъ, въ то мѣсто, гдѣ цвѣли
Акаціи бѣлыхъ два куста...
Трава межъ ними такъ густа,
И свѣжіи воздухъ такъ душистъ,
И такъ прозрачно золотистъ
Играющій на солнцѣ листь!
Тамъ положить вели меня
Сіяньемъ голубаго дни
Улѣюся я въ послѣдній разъ.
Оттуда видѣньи и Кавказъ!
Быть можетъ, онъ с своихъ высотъ
Привѣтъ прощальный мнѣ пришлетъ,
Пришлетъ съ прохладнымъ вѣтеркомъ...
И близъ меня передъ концомъ
Родной опять раадастся звукъ!
И стану думать я, что другъ
Иль братъ, склонившись надо мной,

Отеръ внимательной рукой
Съ лица кончины холодный потъ,
И что въ — поголоса потъ
Онъ мнѣ про милую страну...
И съ этой мыслью я засну,
И никого не на прокляну!..

Quando giunto sarò ne l'ultim' ora,
Credi, l'indugio è corto, nel giardino
Tu fammi trasportar, dove fiorenti
Son due candide acacie: fra di loro
L'erba è sì folta, la freschissima aria
Odorosa così, così lucente
Il fogliame che scherza aurato al sole!
Fammi stender colà. Vo' saziarmi
L'ultima volta ne la luce azzurra,
Il Caucaso veder l'ultima volta.
Forse da' piechi suoi col venticello
L'addio mi manderà; forse vicino,
Prima di morir, risentirò l'accento
De la patria lontana, ed un fratello,
Forse, un amico mi porrà sentire
Chini su me per asciugarmi in volto
Il gelido sudore de la morte
Con la tenera mano, e lieve lieve
Cantare i canti del natio paese.
Con tal pensiero io voglio addormentarmi
Nel sonno eterno senza maledire.

У Италији, тако блиској нашој су-
ејетки, можда се мање познаје словенски
свијет него и у једном изображеном народу;
за то особито у пошљедње доба штампа
италијанска, продана нашим непријатељима,
могла је писати што је хтјела. Тако ви-
димо баш из пошљедњег броја овог листа
г. Тамполија, како је г. Артуро Колаутти,
који се прославио у новинарству русофо-
бном у корист Климентине и Фердинанда
Кобуршког, написао сада и један роман
под насловом *Nihil*, у коме нема никаквога
познавања ни мјеста, ни друштва, ни исто-
рије руске, а најмање руског нихилизма, чим
је овај лист на смрт осудио то недоношче;
одакле се види, да му је намјера, да стаје
на пут распрострањању појмова о словенском
свијету, који не одговарају истини. С тога
гледишта овај подхват заслужује наше нај-
живље помоћи и материјалне и моралне, и
за то треба да се бар на приморју нашем,
гдје се италијански разумије, овај лист што
више рашири; а наши књижевници, који
италијански пишу, да пруже руку помоћи
г. Тамполију у његовом тако племенитом
и за нас корисном раду.

Уређује Др. Л. Томаговић.